

**Az európai uniós alapjogvédelem iránti szükségesség
kibontakozása, az alapjogok védelemének egy újabb
állomása**

Készítette: dr. Deák Beáta

Budapest, 2013.

Az európai uniós alapjogvédelem iránti szükségesség kibontakozása, az alapjogok védelemének egy újabb állomása

Készítette:

dr. Deák Beáta

Témavezető: Dr. habil. Osztovits András

Budapest, 2013.

Kutatás időtartama: 2013. február – 2013. május

A pályázat a TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0010 sz. Tehetséggondozási rendszer és a tudományos-képzési műhelyek fejlesztése a Széchenyi István Egyetemen projekt keretében valósult meg.

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

Tartalomjegyzék

Bevezetés	4
I. Az alapjogokról az Európai Unióban	7
1. Az alapvető jogok védelmének szükségessége az Európai Unióban	7
2. Az Alapjogi Charta kidolgozásának folyamata.....	9
II. Az Európai Unió Alapjogi Chartája.....	13
1. Az Alapjogi Charta értelmezése.....	13
3. Az Alapjogi Charta időbeli hatálya	13
4. Az Alapjogi Charta alkalmazása	14
III. A tisztességes eljáráshoz való jog az Európai Unió Bíróságának joggyakorlatában.....	21
1. A tisztességes eljáráshoz való jogról általában	21
2. A tisztességes eljárás az EU Alapjogi Chartájának tükrében.....	21
2.1. A C-619/10. sz. ügy.....	22
2.2. A C-199/11. sz. ügy.....	27
2.3. A C-279/09. sz. ügy.....	28
2.4. A tisztességes eljáráshoz való jog fogalma az ítéletek tükrében.....	39
IV. Az Európai Unió csatlakozása az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez.....	41
1. A csatlakozás kezdeti gátjai, a 2/1994-es vélemény	41
2. Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 14. Kiegészítő Jegyzőkönyve.....	42
3. A csatlakozás lehetséges következményei és hatásai.....	43
4. A Strasbourgi és a Luxembourgi Bíróság alapjogvédelmi tevékenysége	44
Következtetések, összegzés	47
Irodalomjegyzék.....	49

Bevezetés

Az alapjogok védelmének kialakulása az Európai Közösségekben, majd később az Európai Unióban (a továbbiakban: EU) egy több évtizedes folyamat eredménye. Kezdetben csak az Európai Közösségek Bíróságának ítéletei (mai néven: Európai Unió Bírósága) és a főtanácsnokok döntés-előkészítő munkájának eredményeképp élvezett védelmet az alapvető jogok tartalma, mára azonban már egy uniós dokumentum is védi és garantálja az alapjogok védelmét, ez pedig az Európai Unió Alapjogi Chartája (a továbbiakban: EU Alapjogi Charta vagy Alapjogi Charta). Az EU Alapjogi Charta kezdeti megpróbáltatásait, viszontagságait túlélve, mára már így egy olyan jogi kötelező erejű dokumentum, mint a Szerződések, vagyis ugyanolyan jogi kötőerővel is bír. Az Alapjogi Charta jogi sorsa azonban még 2013-ban is kihívás előtt áll, ilyen pl. az alkalmazását érintő szabályok, az Alapjogi Chartához fűzött kiegészítő jegyzőkönyvek, vagy magának az EU-nak a csatlakozása az Európa Tanács által létrehozott és kifejezetten az alapjogvédelemre specializálódott Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950-ben november 4-én kelt egyezményhez.

Mindezen folyamat - maga az Alapjogi Charta - azért került ismét a tudományos élet egyik központi témájává, mert a Lisszaboni Szerződés hatálybalépésével az EU csatlakozhat az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez (a továbbiakban: EJE). A Lisszaboni Szerződés kifejezetten rendelkezik a csatlakozásról, időpontot azonban nem határozott meg, a tekintetben sem, hogy mely az a végső időpont, ameddig a csatlakozásnak meg kell történni, csak a kifejezett szándékot deklarálta. A csatlakozással az alapjogvédelem egy új távlata nyílik meg, amely azonban számos eljárásjogi és hatásköri kérdést vet fel. Európai uniós állampolgárként is azzal szembesülünk (szembesülhetünk) azzal, egy-egy egyéni kérelem tekintetében, hogy adott esetben az EU keretében működő Európai Unió Bírósága (a továbbiakban: EuB) és az Európa Tanács égisze alatt tevékenykedő EJEB is elláthatja végső soron az alapjogok védelmét.

A jelen kutatás szorosan összefügg a doktoranduszként folytatott kutatással, annak egy részterületét kívánom feldolgozni jelen munkámban, követve az alapkutatásom célkitűzéseit, melynek alaptémája Az eljárási alapjogok védelme az Európai Unióban.

A tanulmányomban szeretném kifejteni a luxembourgi és a strasbourgi székhelyű bíróság ítélkezési gyakorlatának kapcsolatát, ennek lehetséges fejlődési irányait. A dolgozat

második részében a csatlakozás legjelentősebb következményét, az EJEE-nek az EU szerveire való kiterjedését kívánom vizsgálni, melynek eredményeként EJEB-nek lehetősége lesz az elé kerülő alapjogsértés kapcsán elmarasztalni akár az EU-t is egy-egy ítéletében. A kutatás lezárásaként a csatlakozás jelenlegi folyamatát kívánom bemutatni, a tanácskozások eredményeit, a csatlakozás lehetséges időpontját. A tanulmányomban feldolgozásra került az Alapjogi Chartára való hivatkozások 2007 óta, melyeknek az ítéletek indokolásában is helyt kap az EU Alapjogi Chartájának néhány rendelkezése, különösen a tisztességes eljárás védelme, mely mint láthatjuk számos részelemből tevődik össze, és egy rendkívül összetett problémát eredményező eljárási alapjog.

A kutatás eredményeként szeretnék állást foglalni abban a kérdésben, hogy az alapjogvédelem hogyan valósulhat meg a jövőben az EU-ban, az EJEB-nek és az EuB-nak az ítélezésére milyen hatással lehet. Szeretnék rávilágítani a két alapjogvédelmet (is) ellátó bíróságra váró kihívásokra is, figyelembe véve azokat az álláspontokat is, melyek nem tartják megfelelőnek a csatlakozást.

Habár az EU már megünnepelte megalakulásának 50. évfordulóját, nem mondható ez el az alapjogok védelmére, habár az „igény” hamar felmerült, tényleges jogi eszközökkel való kinyilvánítása azonban csak a századfordulón született meg. Az integráció félévszázados története azonban a gyakorlattal szembesítette a közösségi jog (ma: uniós jog) kezdeti, euforikus felfogását, és kiderült, hogy a belső jog, a nemzetközi jog és a közösségi jog kapcsolata sokkal bonyolultabb az eredetileg elképzelnél. Ez a megítélésbeli változás nemcsak az elméletben, hanem a joggyakorlatban, a Luxembourgi Bíróság ítéleteiben is tükröződött.¹ Így indult meg az alapvető jogok védelmének fejlődése az EU-ban.

Tridimas az EuB jövőbeli alkotmányos szerepéről szóló cikkében nemes egyszerűséggel úgy fogalmaz, hogy a taláros testületnek az emberi jogok területén három kihívással kell szembenéznie a közeljövőben. Egyfelől rendeznie kell az EJEB-hez való viszonyát, továbbá az Alapjogi Charta értelmezésének a feladata is az EuB-ra vár, és végül megnyugtató választ kell adnia az EuB elé kerülő és várhatóan egyre növekvő számú esetekre, amelyek az alapvető szabadságok és az emberi jogok konfliktusának problematikáját vetik fel.² Tridimas jelen állításával teljese mértékben egyetérthetünk, e három gondolat mentén építve fel tanulmányunkat, nem térve ki azonban az EuB döntéseinek statisztikai elemzésére, bár az

¹ KOVÁCS Péter: *A közösségi jogrendszer és az alapjogvédelem*, Acta Humana 2001. No. 44-45. 83. o.

² GYENEY Laura: *Újabb kihívások az uniós emberi jogi bírászkodás területén*, Iustum Aequum Salutare II. 2006/3-4. 85. o. Idézi: TAKIS TRIDIMAS: *The ECJ and the Draft Constitution: A Supreme Court for the Union?* Federal Trust Constitutional Online Paper 05/04. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=490603

EuB egyre hivatkozásainak száma az Alapjogi Chartára: 2010-hez viszonyítva több mint 50%-kal, 27-ről 42-re nőtt azon határozatok száma, melyek indokolásukban a Chartát idézik.³ Ahogy a 2011-es jelentés rögzíti, a tagállami bíróságok is – az előzetes döntéshozatal iránti kérelmükben – szintén egyre gyakrabban hivatkoznak az Alapjogi Chartára, 2010-hez képest 18 ügyről 27 ügyre nőtt ezek száma.

Az uniós állampolgárok jogait a Lisszaboni Szerződés kiszélesítette. A tagállamok és az intézmények feladata biztosítani, hogy az EU minden állampolgára élhessen ezekkel a jogokkal. A magyar elnökség több megközelítés okán is foglalkozott az alapjogok érvényesülésével. Az EU csatlakozása az EJEE-hez lehetővé teszi majd, legnagyobb újítása az, hogy az uniós polgárok az EU ellen indítsanak eljárást az EJEB előtt, ha az EU-intézmények sértik meg az alapjogaikat, az EJEB pedig az EU-t marasztalja el a jogsértésért. Magyarország javasolja a tagállamoknak azt is, hogy az Unió saját alapjogi politikájáról is folytasson vitát; a tagállami gyakorlatok megvizsgálására különleges lehetőség nyílik, amikor a Bel- és Igazságügyi Tanács, illetve az Általános Ügyek Tanácsa az Alapjogi Charta végrehajtásáról szóló első éves jelentést tárgyalja.⁴

³ 2011. évi jelentés az Európai Unió Alapjogi Chartájának alkalmazásáról, Elérhető: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0169:FIN:HU:PDF> 6. o.

⁴ <http://www.eu2011.hu/hu/bel-es-igazsagugy>

I. Az alapjogokról az Európai Unióban

1. Az alapvető jogok védelmének szükségessége az Európai Unióban

Az emberi jogok védelme a XX. században került fokozottabban előtérbe, hiszen a politikai nyilatkozatok melyeket ez időben fogadtak el, mind kinyilvánították, hogy az embernek veleszületett jogai vannak. Ezen veleszületett jogok védelmét biztosítani szükséges, mely garanciát a legjobban a jog segítségével lehet biztosítani.

Az integráció kezdeti fokán, az Európai Gazdasági Közösség – nevéből is adódóan – gazdasági célokra jött létre, hiszen a XX. század egy olyan periódusában alakult meg, melyben a gazdasági erővel rendelkező országok összekovácslása bírt fokozott jelentőséggel. A gazdasági célokon túl (melynek nem kimondott célja egy újabb világméretű háború elkerülése volt) nem tekintettek más prioritásnak az alapító hatok, majd a később csatlakozott tagállamok sem. Az alapjogok védelmét az Európai Gazdasági Közösség szervezetrendszerén keresztül az Európai Közösségek Bírósága alakította ki az elé kerülő ügyekben. E tekintetben is a főtanácsnokok munkája érdemel kiemelt figyelmet, akik alapjogi szempontból is megközelítették az eléjük kerülő ügyeket. Kezdetben a Bíróság munkájában az általános jogelveken keresztül valósult meg az alapvető jogok védelme, azok tartalma, jellege és jelentősége folyamatosan kristályosodott ki ítéletről-ítéltre. Az alapjogi bíraskodás kezdetében amellet foglalt állást az Európai Közösségek Bírósága, hogy kizárólag tagállami szabályokban létező emberi jogi eljárások kikényszerítése nem feladata egyetlen közösségi intézménynek, így a Bíróságnak sem. Így a fejlődés egy fokán joghézag alakult ki: a tagállam már nem volt jogosult emberi jogi tárgyú rendelkezések érvényesítésére a közösségi jog által szabályozott területeken, míg az Európai Közösség, mivel nem dolgozta ki az alapjogvédelmi rendszerét, nem voltak olyan jogszabályai, melyek védenék az alapjogokat. Az alapjogvédelem szükségessége iránti igényt már az Európai Közösségek Bírósága 1970-ben az Internationale Handelsgesellschaft-ügyben⁵ kimondva rögzíteti az alapvető jogok védelmét: „Valóban, az alapvető jogok tiszteletben tartása az általános jogelvek szerves részét alkotja, amelyek védelmét a Bíróság biztosítja. E jogok védelmének a tagállamok közös alkotmányos hagyományyaiból kell merítenie, s a védelmet az Európai Közösség

⁵ Az Európai Közösségek Bírósága 11/70. sz. Internationale Handelsgesellschaft GmbH kontra Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel ügyben 1970. december 17-én hozott ítélet (EBHT 1970 01125).

szerkezetének és céljainak keretein belül kell biztosítani.” Az ítélet egy új időszámítás kezdetének tekintendő az uniós alapjogvédelem területén, ugyanis a gazdasági célkitűzésekkel rendelkező integráció így felismerte, hogy az alapjogvédelemre nagyobb hangsúlyt kell fektetnie.⁶ Az Internationale Handelsgesellschaft-ügy a közösségi (ma: uniós) gabonaexport-engedélyekhez kötelezően előírt letét és a kukoricaexportőrök által hivatkozott – a Grundgesetz-ben (német Alaptörvény) megfogalmazott – gazdasági szabadságjogok, jogbiztonság és arányosság elvének az ellentmondását vizsgálta. Az ítélet jelentősége, hogy az Európai Közösségek Bírósága leszögezte, hogy a Bíróság által védett általános elvek szerves részét képezi az alapjogok tiszteletben tartása, a tagállamok közös alkotmányos hagyományaiiban meg is jelölte ezen alapjogok – egyik – forrását.

A Stauder-ügyben (2-29/69. sz. Stauder kontra City of Ulm) az Európai Közösségek Bírósága arra a következtetésre jutott, hogy az alapjogok a közösségi jog általános elveinek része, így azok védelméről gondoskodni kell.

A Bíróság fokozott figyelmet fordított arra, hogy az egyes alapjogokat is érintő közösségi jogi rendelkezések tartalmát ne lehessen megkérdőjelezni tagállami alapjogvédelemre hivatkozva. Az Európai Közösségek Bírósága elismerte, hogy az alapjogokat közösségi szinten is védeni szükséges, mert a Közösség jogrendjének belső természete ezt kívánja meg. A későbbiekben számos olyan ítélet indokolásában találunk alapjogvédelmi értelmezést, mely alapügyeknek azonban nem volt tárgy egyetlen emberi jog értelmezése sem, mégis a Bíróság kiterjesztő értelmezése és az alapjogi összefüggések okán védelemben részesíti az alapjogokat is az ítéletében.

Az alapjogok védelme még ma sem valósult meg teljes körűen, hiszen további jogi lehetőséget vet fel az EU csatlakozása az EJEE-hez, melynek jogi akadályai elhárult, mert a Lisszaboni Szerződés jogi személyiséggel ruházta fel az EU-t, így az csatlakozhat az EJEE-hez, azonban e kérdéskör számos további kérdésre és kételyre ad okot, melyet a tanulmány egy későbbi fejezetében fogok ismertetni. A Lisszaboni Szerződés törekszik arra, hogy az Európai Unió és az Európa Tanács intézményi közeledésével az emberi jogi bíraskodás terén még erősebb rendszert hozzon létre. Az összefonódás és az összefonódás igénye a két jog között egyszerűen abból is fakad, hogy az EJEB-nek hatásköre van arra, hogy a bíróságok gyakorlatán keresztül vizsgálja a részes államok szabályait is, amelyek között előfordulhat olyan, amely egy közösségi jogi szabály belső jogba ültetésekor, implementációjakor jön

⁶ C-6/64. Costa kontra E.N.E.L. ügyben (EBHT 1964 01141) az Európai Közösségek Bírósága mondta ki a közösségi jog elsődlegességének elvét. Ezen ítélet eredményeként szükségessé vált az európai alapjogvédelem, hiszen az alapjogok tiszteletben tartása a piac stabilitására is kedvező hatással van.

létre. Ez tartalmaz olyan normát, amely eredeti formájában esetleg a közösségi jogrend eleme, és bár de jure a tagállami jogot vizsgálja az EJEB, de facto ítéletet mondhat arról, hogy a közösségi jogalkotás megfelel-e az EJEE-ének.⁷

2. Az Alapjogi Charta kidolgozásának folyamata

Mint a fentiekben röviden ismertettem, kezdetben az integráció nem fektetett hangsúlyt az alapjogok védelmére, 1957-ben az alapjogvédelem, mint cél nem jelent meg. Az első alapjogokkal összefüggő rendelkezések az Európai Szociális Chartában jelennek meg, melyek tartalmazták a bérezést, munkahelyi védelmet és egyéb kollektív jogokat, a férfiak és nők bérezése közötti különbség tilalmát. Később az Európai Közösségek Bírósága az ítéletein keresztül fokozatosan finomította, alakította ki az alapvető jogok védelmét, mely tevékenysége során segítségére voltak a tagállamok közös alkotmányos hagyományai. 1992-ben a Maastrichti Szerződés 6. cikkének (2) bekezdése szintén kinyilvánítja a tagállamok közös alkotmányos hagyományait, a jogállamiságot és az emberi jogok tiszteletben tartását. Továbbá a Szerződés tényszerűleg megállapítja, hogy mind a tizenkét tagállam aláírta az EJEE-t, ennek értelmében az EU-t nem köti az EJEE-e, de az aláíró tagállamait igen. 1993-ban az Európai Tanács a csatlakozási kritériumai között már megtaláljuk a demokratikus elvek megfogalmazását, úgy mint az emberi jogok tiszteletben tartását, a pluralizmust, a demokratikus berendezkedést, a jogállamiságot és a kisebbség védelmét.

1999-ben a Kölni csúcson az Európai Tanács egy konvent összehívásáról döntött, melynek feladata egy alapjogi katalógus kidolgozása lett. Ez volt az EU történetében az első konvent, mely igen jelentős feladatot kapott. Ennek eredményeként egy év alatt elkészül az eredeti szövegezésű EU Alapjogi Charta. Az EU-n kívül az Európa Tanács, az EJEB és az Európai Bíróság tagjai vettek részt a munkában. 2000-ben, december 7-én Nizzában ünnepélyes deklarációként kihirdetik az Alapjogi Chartát, azonban csak egy politikai nyilatkozat marad a jogi sorsa, hiszen jogi kötőerővel ekkor még nem rendelkezett, csak referencia alapot jelentett 2009-ig. Jelentősége szempontjából is csekélynek mondható, hiszen az állampolgárok számára konkrét előnyt nem jelentett, csak a főügyészek hivatkoztak döntéseikben kitartóan az Alapjogi Chartára.

⁷ SZALAYNÉ Sándor Erzsébet: *Interferencia az Európai Bíróság és az EJEB joggyakorlatában*, Acta humana, emberi jogi közlemények, 2005. 2. szám

Az Alapjogi Charta megfogalmazásakor, a konvent tagjai annak szövegezéskor felhasználták az EJEÉ-t, az 1989-es Európai Szociális Chartát, az EK szerződés alapjogi jellegű rendelkezéseit és további nemzetközi egyezményeket, melyek tartalmaztak alapjogvédelmi rendelkezéseket. Az Alkotmányos Szerződés tervezet előkészítésekor - 2003-ban – az európai alkotmány részévé vált volna az EU Alapjogi Charta, abban egy külön fejezetként biztosították volna az alapvető jogok védelmét, azonban 2005-ben tagállami népszavazások (Franciaország, Hollandia) eredményeképp az alkotmánytervezet, így egy európai alkotmány elfogadása elbukott, így az Alapjogi Charta továbbra is nyilatkozat maradt, hiszen jogi sorsa összekapcsolódott az európai alkotmány-tervezettel. Ennek következményeként az Alapjogi Charta még mindig nem nyerhette el jogi kötőerejét. Az alkotmány-tervezet megalkotása is nagy visszhangot keltett a szakirodalomban, ugyanis két felfogás alakult ki. Az első felfogás értelmében az EU-nak történeti alkotmánya van, mely az Európai Szén- és Acélközösséget alapító szerződést, az Európai Gazdasági Közösség létrehozásáról szóló szerződést és az Európai Atomenergia Közösség létrehozásáról szóló szerződéseket foglalja magába, valamint az ezeket módosító szerződéseket, az Európai Unióról szóló Maastrichti Szerződést, és részben ide sorolható az amszterdami és a nizzai szerződés is. A másik felfogás értelmében az EU alkotmányát alkotmányozó aktussal, chartális alkotmányként kell létrehozni. Holló András tanulmányában rámutat arra, hogy egy esetleges Európai Alkotmány megalkotása esetén nemzetközi szerződésnek vagy alkotmánynak tekintendő-e? Véleménye szerint az alkotmánytervezet több, mint hagyományos nemzetközi szerződés, de kevesebb, mint a klasszikus fogalmi ismérvek szerinti alkotmányozás, illetve alkotmány. A Konvent nem tekinthető igazi alkotmányozó hatalomnak, tekintettel arra, hogy az integráció szervezet alapító szerződésiben nincs ilyen tartalmú felhatalmazás, továbbá nem tartalmaznak az alkotmányozásra vonatkozó szabályokat.⁸ Tanulmányában azonban kifejti az alkotmányos jelleg mellett és ellen szóló érveket is, melyeket a következőképpen foglalhatunk össze. Az alkotmány-tervezet alkotmányos jellege mellett azon érvek sorakoztathatóak fel, hogy az alkotmány a tagállamok és a népek legitimitásán alapul, mint egyedülálló modell, továbbá a tervezet értelmében az EU jogi személyiséggel rendelkezne, bekerült az alkotmány-tervezetbe az Alapjogi Charta, az Európai Bíróság alkotmánybírói hatásköröket is kap, értelmezheti az EU alkotmányát, továbbá dönthet a tagállamok és az intézmények között felmerült, hatáskör összeütközés kérdéseiben. Az alkotmány-tervezetben megjelent továbbá fogalomként az európai állampolgárságra való utalás. Holló András véleménye szerint az EU

⁸ HOLLÓ András: *Európa az alkotmányról – egy alkotmány Európáról*, In: Imre Miklós (szerk.): *Közjogi tanulmányok Lőrincz Lajos 70. születésnapja tiszteletére*, Budapest, 2006. 144. o.

az alkotmány által közelebb kerülhet a nemzeti jogrendszerekhez, mert a közösségi jog elsőbbségének elve az alkotmány-tervezetben szerepelt. A nemzetközi szerződés jelleg mellett is felsorakoztathatók érvek, melyek között a legjelentősebb, hogy az alkotmányt az európai országok állampolgárainak akarata hozta létre, a konvent nem magát a dokumentumot, hanem csupán javaslatokat fogalmazott meg a kormányközi konferencia számára, továbbá a kilépés lehetősége elsősorban nemzetközi jogi jellegű sajátosság.

Ezt követően 2000-ben elkészült az Alapjogi Charta szövege, azonban nem tudták jogi kötőerővel felruházni, így csak egy politikai nyilatkozat maradt, melyet az Európai Bíróság főtanácsnokai „tartottak életben” a főtanácsnoki állásfoglalásaikban az Alapjogi Chartára való utalással.

2007-re egy módosított szöveggel, de ismét a szakirodalomban központi kérdést foglalt el az uniós alapjogvédelem (és az arra való törekvés), hiszen a Lisszaboni Szerződés aláírása előtti napon, mely az alapító szerződéseket jelentős mértékben módosította, 2007. december 12-én Strasbourgban ünnepélyes keretek között aláírták az EU Alapjogi Chartát és a hozzá fűzött magyarázatokat. Az alapjogvédelmi dokumentumot kihirdették a Hivatalos Lapban, bár ennek ellenére is formálisan csak három intézmény nyilatkozata maradt,⁹ azonban a kihirdetéssel az elsődleges jogforrásokhoz hasonló *jogi kötőerővel* bír, mely jelentős előrelépésnek tekinthető jogi szempontból. Az Alapjogi Charta által védett jogok alkalmazása tekintetében az Alapjogi Chartára való hivatkozás az Európai Unió Bírósága (EuB) ítéleteiben jeleníthető meg legmarkánsabban, mely hivatkozások a 2000-2007 közötti időszakban is megtalálhatóak az ítéletekben, amikor még az Alapjogi Charta kötelező erővel nem bírt, ugyanakkor az Európai Közösség Bírósága az 1970-es évektől fokozatosan alakította ki alapjogvédelmi joggyakorlatát. A koppenhágai kritériumok alapján már a csatlakozni kívánó tagállamtól elvárják, hogy azok aláírói legyenek az EJEE-ének, így az uniós jog és a tagállami jog egységességére való törekvés, így a jogharmonizáció az alapjogok tekintetében is elvart a leendő tagállamoktól, sőt többletfeltételként az EU csatlakozás konkrét követelménye, hogy a csatlakozni kívánó ország tagja legyen az EJEE-ének.

Az Alapjogi Charta gyakorlata nem mondható „szegényesnek”, hiszen még alig néhány éve van lehetőség ténylegesen, a Chartában biztosított alapjogok sérelmére hivatkozni az EuB előtt. A bírósági eljárások is gyakran elhúzódnak, azonban a 2012-es év e tekintetben előremutató, hiszen több, az Alapjogi Chartában biztosított jogok vélt vagy valós megsértése miatt indult előzetes döntéshozatali eljárás. Magunknak az alapjogoknak az értelmezésén

⁹ Az EU Alapjogi Chartáját az Európai Bizottság, Európai Parlament elnöke, Európai Unió Tanácsa írta alá.

kívül, két ügyben magát az Alapjogi Charta alkalmazását elemezte az EuB, mert még e tekintetben sem egyértelmű egy-egy nemzeti bíróság előtti ügyben, hogy az adott esetben alkalmazható-e az Alapjogi Charta. Másik oldaláról megközelítve viszont pozitívum, hogy nem gyakori az alapjogok konkrét sérelme esetén az EuB-hoz terjesztett ügy, mert így azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az EU tagállamai betartják és betartatják a Chartában biztosított jogokat, ami mindenképp üdvözlendő. Persze előfordulhat az is, hogy másik peres félként a tagállami eljárásban egy tagállam szerepel, ekkor már kevésbé helytálló az előbbi megállapítás.

Az EuB döntéseiben azonban az elmúlt években egyre gyakrabban hivatkozik az Alapjogi Chartára, egyfajta alapjogvédelmi megközelítést alkalmaz az elő került ügyekben, így a Charta jelentősége felértékelődik.

II. Az Európai Unió Alapjogi Chartája

1. Az Alapjogi Charta értelmezése

Az Alapjogi Charta értelmezésének és alkalmazásának, a Charta által védett jogok terjedelme és tartalma tekintetében segítségünkre van az Alapjogi Chartához fűzött magyarázatok,¹⁰ mely a luxembourgi és a strasbourgi bíróság, vagyis az Alapjogi Chartában és az EJEE-ében szabályozott alapvető jogok összehasonlítását végzi el, meghatározza az egyes jogok terjedelmét, a két dokumentum által védett jogok összehasonlításával egyidejűleg. Mindenekelőtt fontos leszögezni, hogy az Alapjogi Chartát az EJEE-nyel összhangban kell értelmezni, azokban az esetekben, ahol a jogok tartalma és terjedelme megegyezik, azonban az EU nyújthat magasabb védelmet, mint az EJEE által garantált jogvédelem. A fentiekben túl, minden egyes ügyben a tagállamok közös alkotmányos hagyományait is figyelembe kell venni az Alapjogi Charta értelmezésénél. Az EJEE-hez való csatlakozásnál felmerült a kérdés, hogy a Luxembourgi Bíróság alárendelődik-e a Strasbourgi Bíróság joggyakorlatának, hogyan kell az Alapjogi Chartát értelmezni? Megállapítható, hogy az EuB gyakran hivatkozik az EJEB ítéleteire a határozatainak indokolásában, azonban az EJEB ezt ritkábban teszi meg, a két bíróság nem válthat egymás jogorvoslati fórumává, nem válthat a forum shopping elve alapján a vélt vagy valós sérelmet elszenvedett polgár kénye-kedve szerinti választható ítélkezési fórummá, mert ezzel a jogbiztonság és az eljáró bíróság hatáskörének elve sérülne, mely különösen sérelmes lenne egy-egy alapjogvédelmi tevékenységet (is) ellátó magas szintű bíróság tekintetében.

2. Az Alapjogi Charta időbeli hatálya

Az EU Alapjogi Chartát vizsgálva megállapítható, hogy két időpont a meghatározó az „életében”: 2007 decembere, amikor elfogadják a dokumentumot, továbbá 2009 decembere, amikor a Lisszaboni Szerződés hatályba lépésével jogi kötőerővel is rendelkezik. Ezek alapján az Alapjogi Charta létét két korszakra bonthatjuk: a Lisszaboni Szerződés hatályba lépése előtti, majd a Lisszaboni Szerződés hatályba lépése utáni korszakra. Ez a tény az EuB

¹⁰ Magyarázatok az Alapjogi Chartához, (2007/C 303/02), Elérhető: <http://eurlex.europa.eu/hu/treaties/dat/32007X1214/htm/C2007303HU.01001701.htm>

joggyakorlatában is megmutatkozik, mert 2007 óta évről-évre több alkalommal hivatkoznak az ítéletekben, mint a rendelkező részben, ha valamelyik alapjogsérelem az ügy tárgya, vagy az indokolásban, amikor a legszélesebb spektrumú ügyek kerülnek az EuB elé, de azok megközelíthetőek valamely alapjog szempontjából is.

2007 óta 284 ügyben hivatkozott az EuB az Alapjogi Chartára,¹¹ míg az ítéletek rendelkező részében történő hivatkozások száma 13 ügyben¹² lehet fel, mely ítéletek egy-egy alapjog tartalmával vagy magával az Alapjogi Charta alkalmazásának kérdéskörével foglalkoztak.

3. Az Alapjogi Charta alkalmazása

Az Alapjogi Charta 51. cikke értelmében a dokumentum az uniós jog alkalmazási körét nem terjeszti ki, továbbá nem hoz létre új feladatokat vagy hatásköröket az EU számára, ez a változás nem jelent hatáskörmegosztást a tagállamok és az EU között. Ez egyrészt a Charta 51. cikkében rögzített alkalmazási körre vonatkozó garanciákból következik, másrészt az EuB azon megállapításából, hogy az EU által biztosított alapjogvédelemnek nem lehet olyan hatása, amely az alapító szerződésekben rögzített hatáskörök kiterjesztéséhez vezetne, amely megerősítést nyert az EUSz. 6. cikk (1) bekezdés második albekezdésében is.¹³

A tagállami ellenállás az Alapjogi Charta alkalmazásával összefüggésben legélénkebben Csehország, Lengyelország és az Egyesült Királyság esetében jelentkezett. Az Alapjogi Chartához fűzött 30. kiegészítő jegyzőkönyv a Charta Egyesült Királyságban és Lengyelországban történő alkalmazásáról szól. A jegyzőkönyv rögzítette, hogy Lengyelország és az Egyesült Királyság tisztázni kívánja az Alapjogi Charta alkalmazásának egyes szempontjait. A 30. kiegészítő jegyzőkönyv 1. cikk (1) bekezdése alapján az Alapjogi Charta nem terjeszti ki sem az EuB, sem e két tagállam bíróságainak hatáskörét annak megállapítására, hogy e két tagállam jogszabályai nincsenek összhangban az EU Alapjogi Chartában lefektetett jogokkal és elvekkel. Ugyanezen cikk (2) bekezdése értelmében az Alapjogi Charta IV. címében található jogok nem keletkeztetnek e két ország tekintetében jogokat, kivéve azt az esetkört, ha ezen tagországoknak a nemzeti joga egyébként elismeri az Alapjogi Chartában szereplő ezen jogokat. Ez a Lengyelországra és az Egyesült Királyságra

¹¹ E 284 ügy felsorolását lásd: <http://curia.europa.eu>

¹² E 13 ítélet az alábbi linken érhető el: <http://curia.europa.eu>

¹³ CHRONOWSKI Nóra – DRINÓCZI Tímea – ZELLER Judit : *Az Alapjogi Charta kommentárja*, In: OSZTOVITS András (szerk.): *Az Európai Unióról és az Európai Unió működéséről szóló szerződések magyarázata 1. kötet* (Complex: Budapest 2011), 463. o.

vonatkozó jegyzőkönyv természetesen nagy visszhangot váltott ki. A jegyzőkönyv ugyanis látványosan kérdéssé teszi, hogy az EU jogában valóban megtalálhatóak azok a közös értékek, amelyekre alapozva a Bíróság évtizedek óta az alapvető jogokra vonatkozó határozatait meghozta.¹⁴

Az EU Alapjogi Charta értelmezése kapcsán már két ítélet is a rendelkezésünkre áll, hogy azt tanulmányozva választ kaphassunk az EU Alapjogi Charta értelmezése és alkalmazása előtt álló kihívásokra, problémákra.

3.1. A C-617/10. sz. H. Åkerberg Fransson ügy¹⁵

Az alapügy tényállása szerint H. Åkerberg Franssont azzal vádolták, hogy adócsalást követett el, mivel a 2004. és a 2005. évi adóbevallásaiban hamis adatokat közölt, ami annak a veszélyével járt, hogy a svéd Államkincstár elesik a magánszemély által fizetendő meghatározott adólevonástól. Ezen határozat értelmében adóbírság megfizetésére kötelezték H. Åkerberg Franssont, mely adóbírságot a főkövetelés kamataival együtt kellett megfizetnie. A határozatok ellen (mivel két adóévre is vonatkozott a kötelezettség-szegés megállapítása és a bírság kiszabása) nem élt jogorvoslással a közigazgatási bíróság előtt H. Åkerberg, így azok 2010. ill. 2011. év végén jogerőre emelkedtek.

Ezen eljárást követően, 2009-ben a bíróság vádat emelt a férfi ellen. A vádirat értelmében az elkövetett cselekmény súlyos bűncselekmény, mivel e bűncselekmények rendszeres nagyarányú bünelkövetés részét képezik. Az eljáró bíróság előtt felmerül a kérdés, hogy a vádlottal szemben emelt vádat el kell-e utasítani azon az alapon, hogy ugyanezen tényállás alapján egy másik eljárásban már szankciót alkalmaztak vele szemben, ami ellentétben áll az EJEE 7. kiegészítő jegyzőkönyvének 4. cikkével¹⁶ és az Alapjogi Charta 50. cikkével.^{17,18}

¹⁴ HARMATHY Attila: *Az EU Alapjogi Chartája és a nemzeti jogalkalmazás*, Állam- és Jogtudomány, I. évfolyam, 2009. 287. o.

¹⁵ Az EuB 617/10. sz. Åklagaren kontra Hans Åkerberg Fransson ügyben 2013. február 26-án hozott ítélete.

¹⁶ E kiegészítő jegyzőkönyv mondja ki a kétszeres eljárás tilalmát. A 4. cikk a „Kétszeres eljárás alá vonás vagy büntetés tilalma” címet viseli, melynek értelmében valakit egy bűncselekmény elkövetése kapcsán már elítéltek vagy felmentettek, e személlyel szemben ugyanennek az államnak az igazságszolgáltatási szervei ugyanezen bűncselekmény miatt nem folytathatnak le büntetőeljárást, és vele szemben büntetést sem szabhatnak ki.

¹⁷ Az Alapjogi Charta 50. cikke hasonlóképpen fogalmaz: „A kétszeres eljárás alá vonás és a kétszeres büntetés tilalma” nevű cikke rögzíti, hogy senkit sem lehet büntetőeljárást alá vonni, és nem büntethető továbbá olyan bűncselekményért, amely az EU-ban a törvénynek megfelelően már jogerősen felmentették vagy elítélték.

¹⁸ Az EuB 617/10. sz. Åklagaren kontra Hans Åkerberg Fransson ügyben hozott ítélet 14. pontja.

Az előzetes döntésre előterjesztett kérdések

1. Az eljáró tagállami bíróság első kérdésében arra kívánt választ kapni az EuB-tól, hogy a svéd jog alapján a tagállami bíróságnak egyértelmű támogatást kell találnia az EJEB ítélkezési gyakorlatában ahhoz, hogy figyelmen kívül hagyhassa azon tagállami jogszabályok alkalmazását, amelyek sérthetik az EJEE 7. kiegészítő jegyzőkönyvének 4. cikke szerinti *ne bis in idem elvét*, és az Alapjogi Charta 50. cikkét. Összeegyeztethető-e az uniós joggal (annak általános elveivel, különösen az uniós jog elsőbbségének elvével és a közvetlen hatály elvével) a nemzeti rendelkezések alkalmazásának mellőzésére vonatkozó ilyen nemzeti jogi feltétel?
2. Az Alapjogi Charta és az EJEE-e szerinti *ne bis in idem elvének* hatálya alá tartozik-e az adóbüncselekmények miatti vádemelés, ha korábban közigazgatási eljárásban adóbírságot már kiszabtak a vádlottra?
3. Csökkenthető-e ez a büntetés mértéke a büntetőeljárásban, ha a vádlottra korábban téves adatközlés miatt a közigazgatási eljárásban téves adatközlés miatt már kiszabták az adóbírságot?
4. A *ne bis in idem elvének* hatálya alatt bizonyos esetekben megengedhető-e, hogy egy már jogerősen elbírált cselekmény vonatkozásában új eljárásban további szankciókat szabjanak ki?

Az Európai Unió Bíróságának hatásköréről

Az EuB állandó ítélkezési gyakorlatából megállapítható, hogy az uniós jogrendben biztosított alapvető jogokat az uniós jog által szabályozott valamennyi tényállásra alkalmazni kell. Amennyiben egy ilyen szabályozás az uniós jog alkalmazási körébe esik, az előzetes döntéshozatal keretében eljáró bíróságnak meg kell adnia minden ahhoz szükséges értelmezési szempontot, hogy a nemzeti bíróság mérlegelhesse e szabályozás azon alapjogokkal való összeegyeztethetőségét, amelyeknek a tiszteletben tartását biztosítja. Az Alapjogi Charta 51. cikkének értelmében a Charta rendelkezéseinek a tagállamok annyiban címzettjei, amennyiben az EU jogát hajtják végre. Az Alapjogi Chartához fűzött magyarázat szerint az EU-ban meghatározott alapvető jogok tiszteletben tartásának kötelezettsége csak akkor köti a tagállamokat, ha az uniós jog hatálya alatt járnak el. Következésképpen, mivel ha

valamely nemzeti szabályozás az uniós jog alkalmazási körébe tartozik, az EU Alapjogi Charta által biztosított alapvető jogokat tiszteletben kell tartani, nem állhat fenn olyan tényállás, amelyre anélkül vonatkozna az uniós jog, hogy az említett alapvető jogokat alkalmazni kellene. Az uniós jog alkalmazhatósága magában foglalja az Alapjogi Charta által biztosított alapvető jogok alkalmazhatóságát.¹⁹ Amennyiben azonban, valamely tényállás nem tartozik az uniós jog alkalmazási körébe, az EuB annak elbírálására nem rendelkezik hatáskörrel, az Alapjogi Charta adott ügyben hivatkozott rendelkezései önmagunkban nem alapozhatják meg e hatáskört. Ezen érvelés megfelel az EUSZ 6. cikk (1) bekezdésének, melynek értelmében az Alapjogi Charta rendelkezései nem terjesztik ki az EU-nak a Szerződésekben meghatározott hatásköreit, ahogyan az alkalmazási körét sem, és nem hozhat létre új hatásköröket vagy feladatokat az EU számára.

Az EuB ítéletének indokolásában kifejtette, hogy amennyiben valamely tagállami bíróságnak olyan tagállami intézkedése vagy intézkedés alapvető jogokkal való összeegyeztethetőségét kell vizsgálnia, amely olyan helyzetben, mint amelyben a tagállamok eljárását nem teljes egészében az uniós jog határozza meg, az Alapjogi Charta 51. cikk (1) bekezdésének alapján a tagállam az uniós jogot hajtja végre és a tagállami hatóságok és a tagállami bíróságok jogosultak az alapjogok védelmével kapcsolatos tagállami követelményeket alkalmazni, amennyiben ezen követelmények alkalmazása nem veszélyezteti az Alapjogi Charta által biztosított védelem szintjét. Az Alapjogi Charta által biztosított védelem szintje az EuB indokolásában az uniós jog elsőbbségét, egységességét és tényleges érvényesülését jelenti. E tekintetben az EuB megállapította, hogy az alapügyben eljáró tagállami bíróságnak az Alapjogi Charta rendelkezéseit kellene értelmeznie, így lehetősége van arra, hogy az EUMSZ 267. cikke alapján előzetes döntéshozatali kérelemmel az EuB-hoz forduljon. A fentiek alapján megállapítható, hogy az EuB-nak az Alapjogi Charta 51. cikke alapján is hatáskörrel rendelkezik arra nézve, hogy az előzetes döntéshozatal keretében értelmezze a jelen ügyben elé került kérdéseket.

Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett további kérdésekre adott válaszok

Az EU Alapjogi Chartájának 50. cikkében szabályozott ne bis in idem elv nem zárja ki, hogy valamely tagállam a hozzáadottérték-adóval összefüggő bevallási kötelezettségének teljesítésének elmulasztása esetén, ugyanazon tényállás tekintetében egymást követően

¹⁹ Az EuB 617/10. sz. Åklagaren kontra Hans Åkerberg Fransson ügyben hozott ítélet 21. pontja.

adóügyi (közigazgatási jogi) és büntető jogi szankciót is alkalmazzon, feltéve, ha a közigazgatási eljárásban kiszabott büntetés nem büntető jellegű, hanem pl. adóbírság. A szankció jellegének vizsgálata a nemzeti bíróság feladata, kötelezettsége.

A kérdést előterjesztő bíróságnál kétségek merültek fel a tekintetben, hogy összeegyeztethető-e az uniós joggal az olyan nemzeti bírósági gyakorlat, amely a nemzeti bíróságot terhelő, az EJEE és az EU Alapjogi Charta által biztosított valamely alapjoggal ellentétes valamennyi rendelkezés alkalmazásának mellőzésére irányuló kötelezettséget attól teszi függővé, hogy az ellentét a jogszabályi szövegekből, illetve az ítélkezési gyakorlatból megállapítható.

Az EUSZ 6. cikk (3) bekezdése megerősíti, hogy az EJEE által biztosított alapvető jogok az uniós jogrend részét képezik, mint általános elvek. Az Alapjogi Charta magyarázata értelmében a Chartában foglalt és az EJEE által biztosított jogoknak megfelelő alapjogok tartalmát azonosnak kell tekinteni azon jogokkal, melyek az EJEE-ben is deklarálva vannak, azonban az EJEE nem minősül az uniós jogrendbe szervesen beépülő jogforrásnak, mivel az EU nem csatlakozott hozzá. Mindezek alapján megállapítható, hogy az uniós jog nem szabályozza az EJEE és a tagállamok jogrendje közötti kapcsolatot, és nem határozza meg a nemzeti bíróság által abban az esetben levonandó következtetéseket sem, ha az EJEE által biztosított jogok és a nemzeti jog valamely szabálya ütközik. Az EuB megállapítja továbbá, hogy az olyan bírósági gyakorlat, amely a nemzeti bíróságot terhelő, az Alapjogi Charta által biztosított valamely alapvető joggal ellentétes valamennyi rendelkezés alkalmazásának mellőzésére irányuló kötelezettséget attól a feltételtől teszi függővé, hogy az említett ellentét az Alapjogi Charta szövegéből vagy a rá vonatkozó ítélkezési gyakorlatból világosan kitűnjék, az uniós jogba ütközik, amennyiben e gyakorlat megfosztja a nemzeti bíróságot azon jogtól, hogy az említett rendelkezés a Chartával való összeegyeztethetőségét – adott esetben a Bírósággal együttműködve – teljese körűen mérlegelje.²⁰

3.2. A C-411/10. sz. és C-493/10. sz. . N. S. kontra Secretary of State for the Home Department és M. E. és társai egyesített ügy²¹

A másik, időben korábbi ítélet, mely az Alapjogi Charta alkalmazását érinti, az Alapjogi Charta és a 30. kiegészítő jegyzőkönyv viszonyát elemzi egy menekültügyi kérelem elbírálása

²⁰ Az EuB 617/10. sz. Åklagaren kontra Hans Åkerberg Fransson ügyben 2013. február 26-án hozott ítélete 48. pontja.

²¹ Az EuB C-411/10. sz. N. S. kontra Secretary of State for the Home Department és a C-493/10. sz. M. E. és társai kontra Refugee Applications Commissioner és Minister for Justice, Equality and Law Reform egyesített ügyben 2011. december 21-én hozott ítélet.

kapcsán. Mivel jelen ítéletet más tanulmány keretében már részletesen elemeztem,²² így ezen tanulmány terjedelmi keretei között csak az ítélet üzenetére, ratio decidendi-jére kívánok röviden rávilágítani. Az EUSZ 6. cikkének (1) bekezdése rögzíti, hogy az Alapjogi Charta ugyanolyan jogi kötőerővel bír, mint a Szerződések. Bár az Alapjogi Charta szövege nem került bele a Szerződések szövegébe, az utalás alapján vált jogilag kötelező erejűvé. Az EUSZ 6. cikke az EU alapjogi standardját tartalmazza, amelynek három pillére az Alapjogi Charta, az EJEE és az alapjogoknak az uniós jog általános elveként való elismerése.²³ Az ítélet megerősíti, hogy a Charta nem teremt új elveket vagy jogokat. Ilyen feltételek mellett a (30.) jegyzőkönyv pontosabban meghatározza az Alapjogi Chartának az alkalmazási körére vonatkozó 51. cikkét, és nem irányul sem arra, hogy mentesítse a Lengyel Köztársaságot és az Egyesült Királyságot arra vonatkozó kötelezettségük alól, hogy tiszteletben tartsák az Alapjogi Charta rendelkezéseit, sem pedig arra, hogy megakadályozza e tagállamok valamelyikének bíróságát abban, hogy gondoskodjon ezeknek a rendelkezéseknek a tiszteletben tartásáról.²⁴

Az EuB az ítéletében arra a következtetésre jutott, hogy az EU Alapjogi Chartájának 51. cikke vonatkozásában az EU jog végrehajtásának minősül, ha a tagállamnak egy harmadik ország állampolgára által a tagállamok egyikében benyújtott menedékjog iránti kérelem megvizsgálásáért felelős tagállam meghatározására vonatkozó feltételek és eljárási szabályok megállapításáról a 2003. február 18-i 343/2003/EK tanácsi rendelet alapján hozott határozat, ha megvizsgál egy olyan menedékjog iránti kérelmet, amelynek megvizsgálásáért nem felelős. A megdönthetetlen vélelem alkalmazása - a 343/ 2003 rendelet 3. cikkének (1) bekezdése alapján - ellentétes az EU joggal. Annak a vélelmezése, hogy a tagállam tiszteletben tartja az EU-s alapvető jogokat, nem megfelelő az EU joggal. Ezen megállapítások nem érintik az EU Alapjogi Chartájának Lengyelországra és az Egyesült Királyságra történő alkalmazásáról szóló 30. jegyzőkönyvet, ugyanis ezen kötelezettségek Lengyelországra és az Egyesült Királyságra is kiterjednek, hiába kapott felmentést az Alapjogi Charta alkalmazása alól. Az ítélet alapján megállapítható, hogy az Alapjogi Karta az

²² DEÁK Beáta: *Az Európai Bíróság ítélete az Alapjogi Karta alkalmazásáról*, Jogesetek Magyarázata, 2013/1-2. szám, megjelenés alatt

²³ CHRONOWSKI Nóra: *Az Európai Unióról szóló szerződés „6. cikk”*, In: OSZTOVITS András (szerk.): *Az Európai Unióról és az Európai Unió működéséről szóló szerződések magyarázata 1. kötet* (Complex: Budapest 2011) 47. o.

²⁴ Az EuB C-411/10. sz. N. S. kontra Secretary of State for the Home Department és a C-493/10. sz. M. E. és társai kontra Refugee Applications Commissioner és Minister for Justice, Equality and Law Reform egyesített ügyben hozott ítélet 120. pontja.

alapjogvédelem olyan szintű dokumentuma, melynek alkalmazása előbbre való. Az EJEE és az Alapjogi Karta közötti kapcsolatnál megállapítható, hogy az EuB ítélkezési gyakorlata az Alapjogi Karta rendelkezéseinek értelmezésével összefüggésben rendszeresen figyelembe veszi az EJEB ítélkezési gyakorlatát. A Lisszaboni Szerződés hatálybalépése óta az alapvető jogok védelmének új, többszintű rendszere valósul meg, mely az Alapjogi Chartára, az EJEE-re és a tagállamok alkotmányos hagyományaira, továbbá a EuB és az EJEB ítélkezési gyakorlatára épít. Ezen megállapítás olvasható ki az EuB ítéletéből.

III. A tisztességes eljáráshoz való jog az Európai Unió Bíróságának joggyakorlatában

1. A tisztességes eljáráshoz való jogról általában

A tisztességes eljáráshoz való jog több nemzetközi egyezmény által garantált alapvető jog, így az EJEE 6. cikkének (1) bekezdése is deklarálja, továbbá a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, továbbá megjelenik az Alapjogi Charta 47. cikkében is. Nemzetközi szinten a II. világháború utáni időszakra tehető a megjelenése, amikor is előtérbe került egy olyan igazságszolgáltatási rendszer iránti igény, amelyben az emberi méltóság is tiszteletben tartásra kerül, és ahol az alapjogok gátat szabnak az államapparátus mindenhatóságának.²⁵

Az eljárási alapjogok védelme, így a peres eljárásoknak a törvénynek minden tekintetben való megfelelése fontos célkitűzésként kell, hogy megjelenjen az államok gyakorlatában is. A tisztességes eljáráshoz való jog az eljárásjogok egy olyan alapjoga, mely a magyar jogba 2008 után került be, szintén az uniós jogharmonizációs kötelezettségből adódóan, amely alapjog több összetevőből épül fel.

Ma már az EuB és az EJEB is ellátja e jog védelmét, jelen fejezet keretében az EuB tisztességes eljáráshoz való jogának garantálását kívánom elemezni.

2. A tisztességes eljárás az EU Alapjogi Chartájának tükrében

Jelen fejezet célja, hogy a tisztességes eljárás és a tisztességes eljárás megsértése miatt is indított peres eljárások alapján elemezze azt, hogy ez az alapjog hogyan jelenik meg az EuB joggyakorlatában.

Az EuB 2007 után – mikor is a Lisszaboni Szerződés hatályba lépésével az EU Alapjogi Charta kötelező erővel rendelkezik – több ítéletében is értelmezte az Alapjogi Charta 47. cikkét, vagyis a tisztességes eljárás követelményét és a hatékony bírói jogorvoslathoz való jogot. Kétségtelen, hogy a Charta 47. cikkének első bekezdése az EJEE 13. cikkén alapul,

²⁵ BAKOS Kitti: *A tisztességes eljáráshoz való jog a jogágak határán*, De iurisprudentia et iure publico, V. évfolyam, 2011/2. szám, 1. o.

azonban az EU jogában a védelem szélesebb körű, mint az EJEE-ben garantált jogvédelem, hiszen a bíróság előtti hatékony jogorvoslatot is biztosítja. A második bekezdés már egyértelműen az EJEE 6. cikk (1) bekezdésén alapul, ám az uniós jogban a bírósághoz fordulás joga nem korlátozódik a polgári jogokkal és kötelezettségekkel kapcsolatos jogvitákra.²⁶ Az EuB értelmezése alapján a hatékony bírói jogvédelem elve olyan általános uniós jogi elv, amely a tagállamok közös alkotmányos hagyományain nyugszik, és amely elvet az EJEE 6. és 13. cikkei állapítottak meg, ezt az elvet megerősítette az Alapjogi Charta a 47. cikkében. A 47. cikk (3) bekezdésében a költségmentességre vonatkozó rendelkezéseket tartalmaz a dokumentum, mely egy később elemzett ítéletben került értelmezésre. Abban az esetben részesülhet a fél költségmentességben, amennyiben a költségmentesség biztosítása lehetetlenné tenné számára a hatékony jogorvoslat biztosítását.

2.1. A C-619/10. sz. Trade Agency ügy²⁷

Az előzetes döntéshozatal iránti kérelmet egy lettországi bíróság terjesztette az EuB elé, mely a 44/2001/EK tanácsi rendelet²⁸ 34. cikkének értelmezésére vonatkozik. Az alapeljárásban a High Court of Justice (az Egyesült Királyság Legfelsőbb Bírósága) által hozott ítéletnek a 44/2001 rendelet alapján történő elismerésének és végrehajthatóságának tárgyában terjesztette a tagállami bíróság a peres eljárás folyamán az EuB elé.

Az értelmezni kért jogszabályhelyek összefoglalása:

Az uniós rendelet alapján az EU-ban a kölcsönös bizalom értelmében az egyik tagállamban meghozott határozatot a másik tagállamban külön eljárás nélkül elismerik. A végrehajtás tekintetében követelmény a hatékony és gyors eljárás, vagyis a végrehajthatóságot elrendelő ítéletet a benyújtott okiratok formai ellenőrzését követően automatikusan ki kell bocsátani. Az alapeljárásban biztosítani szükséges, hogy az alperes, mindkét fél meghallgatását biztosító eljárás során jogorvoslatot nyújtson be a végrehajthatóság megállapítása ellen, ha úgy ítéli

²⁶ CHRONOWSKI Nóra – DRINÓCZI Tímea – ZELLER Judit: *Az Alapjogi Charta kommentárja*, IN: OSZTOVITS András (szerk.): *Az Európai Unióról és az Európai Unió működéséről szóló szerződések magyarázata 1. kötet* Complex Kiadó, Budapest, 2011. 561-562. o.

²⁷ Az EuB C-619/10. sz. Trade Agency Ltd. kontra Seramico Investments Ltd. ügyben 2012. szeptember 6-án hozott ítélete.

²⁸ A polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, 2000. december 22-i 44/2001/EK tanácsi rendelet (HL 2001. I. 12., 1. o., magyar nyelvű különkiadás 19. fejezet, 4. kötet, 42. o.

meg, hogy a végrehajtás tekintetében kizáró ok áll fenn. A felperes védekezési joga pedig úgy valósul meg, hogy biztosítani szükséges számára a jogorvoslatot, amennyiben a végrehajthatóság megállapítása iránti kérelmét elutasították. Az elismerés megtagadásának okait a rendelet 34-35. cikkei tartalmazzák, azonban a 44/2001/EK rendelet 36. cikke rögzíti: „A külföldi határozat érdemben semmilyen körülmények között nem vizsgálható felül.” A végrehajthatóság tekintetében pedig a végrehajthatóság megállapítására irányuló kérelem tárgyában hozott határozat ellen bármely fél jogorvoslatot nyújthat be.

A tagállami bíróság előtti alapeljárás

A Seramico Investments Ltd. meghatározott összeg megfizetése iránt keresetet nyújtott be a Trade Agency-vel és a Hill Market Management LLP-vel szemben a High Court of Justice-nál. A Trade Agency az eljárásban nem terjesztett elő ellenkérelmet, így a High Court of Justice mulasztási határozatot hozott. Ezt követően kérelmezték Lettország az ítélet elismerését és végrehajtását. A kérelemhez mellékeltek az ítéletet és a rendelet melléklete szerinti tanúsítványt. A lettországi bíróság helyt adott a kérelemnek. A Trade Agency fellebbezést nyújtott be a High Court of Justice határozatának Lettországban történő elismerés és végrehajtása ellen arra való hivatkozással, hogy az Egyesült Királyságban folytatott eljárásban megsértették a védelemhez való jogot, mivel nem értesítették a céget a bíróság előtti igényérvényesítésről, továbbá a határozat ellentétes a lett közrenddel, mivel nem tartalmaz indokolást. A jogorvoslati eljárásban a lett bíróság úgy érvel, hogy amennyiben egy külföldi határozatot tanúsítvánnyal láttak el, akkor a kölcsönös bizalom elve és a 44/2001/EK rendelet (17) preambulum-bekezdésében megállapított elvet figyelembe véve, az „e tanúsítványban szereplő információkra való hivatkozásokra kell szorítania az alperesnek történő kézbesítést illetően, anélkül, hogy más bizonyítékot megkövetelne.” A kérdést előterjesztő bíróság álláspontja szerint ez a következtetés ellentétes az EuB joggyakorlatával, hiszen „a távollévő alperes védelméhez való jogának a tiszteletben tartását kétszeres felülvizsgálat biztosítja, amelyet a külföldi határozat elismerése és végrehajtása iránti kérelem ügyében eljáró bíróság is elvégez.” A közrend megsértésére való hivatkozás és az alapvető jogok közötti kapcsolatot a lett bíróság megállapította. Megállapítva különösen azt, hogy az EJEE 6. cikkének (1) bekezdését, amely megfelel a Charta 47. cikkének, az EJEB úgy értelmezte, hogy az kötelezettséget állapít meg a nemzeti bíróságokra nézve a tekintetben, hogy határozatukban ismertetni kell azokat az indokokat, amelyekre alapozva döntésüket meghozták, a kérdést előterjesztő bíróság úgy véli, hogy a 44/2001/EK rendelet 34. cikkének 1. pontja értelmében lehetőség kell, hogy legyen az olyan külföldi határozat elismerésének a

megtagadására, amelyet e kötelezettség megsértésével hoztak. Mindazonáltal fennállnak arra a kérdésre vonatkozó bizonytalanságok, hogy az olyan határozat, mint amelyről az alapügyben szó van, amely semmiféle indokolást nem tartalmaz a kérelem megalapozottságára vonatkozóan, ténylegesen ellentétes-e az említett 47. cikkel.²⁹

Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések

A lett bíróság két kérdést terjesztett az EuB elé:

1. Amennyiben egy külföldi bíróság által hozott határozathoz mellékelnek egy tanúsítványt, és az alperes arra való hivatkozással vitatja, hogy számára nem kézbesítették a határozathozatal helye szerinti tagállamban benyújtott keresetet, van-e hatásköre a végrehajtás helye szerinti tagállamnak, hogy a rendelet által meghatározott elismerést kizáró ok mérlegelése során megvizsgálja, hogy a tanúsítványban foglalt tájékoztatás összhangban áll-e a bizonyítékokkal? Amennyiben igen, összeegyeztethető-e a végrehajtás helye szerinti bíróság e hatásköre a rendeletben rögzített igazságszolgáltatás iránt táplált kölcsönös bizalom elvével?
2. Összeegyeztethető-e az Alapjogi Charta 47. cikkével, vagyis a tisztességes eljáráshoz való joggal, hogy az alperes távollétében hozott határozat érdemben eldönt egy jogvitát, anélkül, hogy megvizsgálná a kereset tárgyát vagy annak jogalapját, ha ez a határozat nem tartalmaz indoklást?

Az első kérdés alapján az előzetes döntésre utaló bíróság arra vár választ, hogy a jogorvoslati kérelem elbírálásáért felelős tagállamnak van-e lehetősége arra, hogy a tanúsítványban és a bizonyítékokban szereplő információk egyezését vitassa?

A 44/2001/EK rendelet alapján egy másik tagállamban hozott határozatnak a végrehajtás helye szerinti tagállamban történő végrehajtására irányuló eljárás e tagállamban csak a végrehajthatóság megállapításához szükséges okiratok formai ellenőrzéséből állhat. Ennek alapján a bíróság az eljárás első szakaszában csak az alaki követelményeknek való megfelelést vizsgálhatja. Ennek alapján az eljárás e szakaszában az ügy ténybeli és jogi alapjai nem vizsgálhatóak felül. A rendelet 44/2001/EK cikke alapján a végrehajthatóságot megállapító határozatot kézbesíteni kell annak a félnek, aki ellen a végrehajtást kérik, továbbá a határozatot is, amennyiben a fél részére azt nem kézbesítették. A végrehajthatóságot megállapító határozat az eljárás második felében megtámadható, ezeket az okokat a rendelet

²⁹Az EuB C-619/10. sz. Trade Agency Ltd. kontra Seramico Investments Ltd. ügyben hozott ítélet 24. pontja.

34. és 35. cikkei tartalmazzák, mindezek alapján érvényesül az alperes jogainak kétszeres felülvizsgálati rendszeren történő biztosítása.

Mindezek alapján az EuB arra a következtetésre jutott, hogy a végrehajtás helye szerinti tagállam bíróságának jogorvoslat esetén meg kell tagadnia, vagy vissza kell vonnia a külföldi mulasztási határozat végrehajtását, ha az eljárást megindító iratot nem kézbesítették vagy az azzal egyenértékű iratot nem kézbesítették a távollévő alperes részére, aki így a védelméről nem gondoskodhatott. Ez alól az az eset kivétel, ha az alperes e határozattal szemben annak ellenére nem élt jogorvoslattal a határozathozatal helye szerinti tagállam bíróságai előtt, hogy arra lehetősége lett volna. Meg kell említeni továbbá, hogy a 44/2001/EK rendelet nem tiltja, hogy a végrehajtás helye szerinti tagállam bíróságának a tanúsítványban szereplő információk valódiságának vizsgálatát. A tanúsítvány célja a határozatok végrehajtásának megkönnyítése, ugyanakkor egyszerre kell teljesülnie a kölcsönös bizalom elvének érvényesülésének és a védelemhez való jog biztosításának egy végrehajthatóvá nyilvánítási eljárás során is. Az EuB végső következtetése alapján amennyiben az alperes a tanúsítvánnyal kísért és a határozathozatal helye szerinti tagállamban hozott mulasztási határozat végrehajthatóságával szemben jogorvoslattal él azzal érvelve, hogy az eljárást megindító iratot számára nem kézbesítették, a végrehajtás helye szerinti tagállamnak az említett jogorvoslat ügyében eljáró bírósága hatáskörrel rendelkezik az említett tanúsítványban és a bizonyítékokban szereplő információk egyezésének a vizsgálatára.³⁰

A második kérdésében a bíróság arra vár választ, hogy a 44/2001/EK rendelet 34. cikk (1) bekezdése alapján lehetősége van-e a végrehajtás helye szerinti tagállami bíróságnak, hogy közrendi záradékra való hivatkozással megtagadja a mulasztási határozat végrehajtását? Az előzetes döntéshozatalra előterjesztő bíróságban azért merültek fel kételyek, mert a határozat sem a kereset tárgyára, sem annak jogalapjára vonatkozóan nem tartalmaz értékelést, továbbá indokolást sem a kereset megalapozottsága tekintetében, így mindezek alapján sérti-e a meghozott döntés az Alapjogi Charta 47. cikkét, mely a tisztességes eljáráshoz való jogot deklarálja.

A hivatkozott közrendi klauzulával összefüggésben az EuB joggyakorlata alapján közrendi záradékra való hivatkozásra csak kivételes esetekben van lehetőség. A tagállam saját hatáskörében szabályozhatja a közrendi követelményeket, azonban a bíróságnak kell ellenőriznie ezeket az eseteket, amikor közrendre hivatkozik egy tagállam és nem hajtja végre az ítéletet. A közrendi záradék alkalmazása csak akkor lehetséges, ha a másik tagállamban

³⁰ C-619/10. számú ügyben hozott ítélet 46. pontja.

hozott ítélet elismerése vagy végrehajtása annyira elfogadhatatlan mértékben ellentétes a végrehajtás helye szerinti tagállam közrendjével, hogy az valamely alapelv sérelmét jelenti, vagyis lényegi jelentőségűnek tekinthető.

A tisztességes eljárás kapcsán kifejti az EuB, hogy a tagállamok közös alkotmányos hagyományából ered, és az teljes mértékben megfelel az EJEE 6. cikke (1) bekezdésének. Az EuB értelmezése alapján a tisztességes eljáráshoz való jog tiszteletben tartása megköveteli, hogy minden bírósági határozatot indokoljanak annak érdekében, hogy az alperesnek lehetősége legyen megtudni, hogy miért lett peresztes, és az ilyen határozattal szemben hatékony és tényleges jogorvoslással élhessen.³¹ Ebből következik, hogy a végrehajtás helye szerinti tagállam bírósága főszabály szerint megállapíthatja azt, hogy az olyan mulasztási határozat, amely nem tartalmaz értékelést sem a kereset tárgyára, sem pedig a megalapozottságára vonatkozóan, az e tagállam jogrendjében meghatározott alapvető jog korlátozásának minősül.³² Az EuB azonban azt is kialakította gyakorlatában, hogy az alapvető jogok nem korlátlan jogosultságként jelennek meg, hanem meghatározott tényállású ügyekben tartalmazhatnak korlátozásokat, amennyiben az megfelel az intézkedések által követett közérdekű céloknak és az elérni kívánt célra tekintettel nem jelentenek a jogokban aránytalan sérelmet.

Jelen ügyben a mulasztási ítélet elfogadásának célja a nem vitatott követelések behajtása érdekében indított eljárások gyors, hatékony és kevésbé költséges lebonyolítása. Az EuB indokolása alapján ez a célkitűzés önmagában indokolhatja a tisztességes eljáráshoz való jog korlátozását annyiban, amennyiben e jog megköveteli a bírósági határozatok indokolását.³³

Mindezek alapján a tagállami bíróság második kérdésére azt a választ kell adni, hogy a hivatkozott jogszabályhelyeket úgy kell értelmezni, hogy a végrehajtás helye szerinti tagállam bírósága közrendi záradékra hivatkozva nem tagadhatja meg a jogvitát érdemben eldöntő azon mulasztási bíróság határozat végrehajtását, amely nem tartalmaz indokolást, feltéve, hogy a tagállami bíróság az eljárás egészére tekintettel figyelembe vette a körülmények összességét és nem tűnik úgy, hogy a határozat „nyilvánvalóan és alaptalanul” sérti az alperesnek az Alapjogi Charta 47. cikkét, mert nem tud hatékony és tényleges jogorvoslással élni a döntés ellen.

³¹ Uo. Ítélet 53. pontja.

³² Uo. Ítélet 54. pontja.

³³ Uo. Ítélet 58. pontja

2.2. A C-199/11. sz. *Europese Gemeenschap és az Otis NV* ügy³⁴

Az előzetes döntéshozatalra utalt kérdések európai jogi háttere

A Lisszaboni Szerződés hatályba lépése óta az EUMSZ 335. cikke úgy rendelkezik, hogy az EU valamennyi tagállamában az adott tagállam jogában a jogi személyeknek biztosított legteljesebb jogképességgel rendelkezik. E szakasz a gyakorlatban azt jelenti, hogy ingó és ingatlan vagyont szerezhethet és idegeníthet el és a bíróság előtt is eljárhat, mely esetekben az EU-t az Európai Bizottság képviseli. Az EUMSZ 47. cikke értelmében az EU jogi személy.

Az ítélettel összefüggésben az EuB-nak értelmeznie kellett az 1/2003/EK rendeletet is, melynek 37. preambulumbekzdése deklarálja, hogy e rendelet tiszteletben tartja és figyelembe veszi az Alapjogi Chartában foglalt alapelveket.

A tagállami bíróság előtti alapeljárás

Az Európai Bizottság egy 2004-es vizsgálatában megállapította, hogy négy felvonókat és mozgólépcsőket gyártó cég (Otis, Kone, Schinder és a ThyssenKrupp) versenyellenes magatartást tanúsított, mivel több uniós tagállamban a közbeszerzési eljárások alkalmával a piacot felosztották egymás között és az árakat is rögzítették, információkat cseréltek az értékesített mennyiségről és az árakról. Továbbá rendszeresen kapcsolatot tartottak egymással, értekezleteket szerveztek a versenykorlátozások megvalósítására. Ezzel a magatartásukkal megsértették az EK 81. cikkét, így az Európai Bizottság 922 millió eurót meghaladó összegű bírságot szabott ki. A kártérítés megfizetésére kötelezett társaságok keresetet nyújtottak be az Európai Unió törvényszéke előtt és kérelmezték a határozat megsemmisítését. A külön-külön tárgyalt jogorvoslati eljárásokban a Törvényszék elutasította a kereseti kérelmeket, csak a ThyssenKrupp cég tekintetében mérsékelte a szankció összegét. A felperesek ezután fellebbezést nyújtottak be az EuB-hoz az ítéletek hatályon kívül helyezését kérve.

A kérdést előterjesztő bíróság előtt folyamatban lévő eljárás

2008. június 20-án az Európai Bizottság az Európai Közösség (ma Európai Unió) képviseletében kereseti kérelmet nyújtott be a tagállami bíróság előtt. A kérelmében meghatározott összegű ideiglenes „kártérítés” megfizetését kéri az EU részére, melynek jogalapja a 2007. február 21-én kelt határozat, melyben a bíróság megállapította a jogsértést.

³⁴ Az EuB C-199/11. sz. ügyben hozott ítélete az *Europese Gemeenschap és az Otis NV* és társai ügyben 2012. november 6-án hozott ítélete.

A versenyellenes magatartás tanúsítása miatt az EU-t is kár érte, hiszen több közbeszerzési szerződést kötött az alperesekkel felvonók és mozgólépcsők beépítésére és karbantartására az Európai Unió Tanácsának, az Európai Parlamentnek, az Európai Bizottságnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak, a Régiók Bizottságának és az Európai Unió Kiadóhivatalának megrendelésére.

A kártérítés megfizetésére kötelezett cégek azt vitatják, hogy az Európai Bizottság az EU-t képviselte az alapeljárásokban és az uniós intézményektől nem kapott kifejezett felhatalmazást az eljárásra. További hivatkozási alapként a bíróság függetlenségének elvét és a fegyveregyenlőség elvét vitatják. Az Európai Bizottságnak az eljárásban különös szerep jutott, hiszen a jogsértés megállapítására irányuló eljárásban az EU-t képviselte és maga a Bizottság is kárt szenvedett a versenyellenes magatartások megsértése miatt. Az alapeljárás alperesei hivatkoztak továbbá arra, hogy az 1/2003/EK rendelet 16. cikkének megfelelően a 2007. február 21-i határozat kötelező a kérdést előterjesztő bíróságra nézve, szintén sérül azon elv, amely szerint senki nem lehet bíró a saját ügyében.³⁵

Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések

A tagállami bíróság (Rechtbank van Koophandel te Brussel) felfüggesztette tagállami peres eljárását és az alapeljárás kapcsán a következő kérdésekben kérte az EuB értelmezését:

1. Az EUMSZ alapján az EU-t az Európai Bizottság képviseli: az egyes intézmények a működésükkel kapcsolatos ügyekben maguk képviselik az EU-t és a Bíróság előtt is eljárhatnak. A kartell létrehozása és a magas árak megfizetése a csalás fogalmába esik, a belga jogban a „lex specialis generalibus derogat” elv van érvényben és amennyiben ez a jogelv az uniós jogban is érvényesül, nem az egyes intézmények feladata volt-e a keresetek előterjesztésének kezdeményezése? Szükséges-e az Európai Bizottságnak az intézmények által adott, azok érdekeinek bíróság előtti védelmére vonatkozó képviseleti meghatalmazással rendelkeznie?
2. Az Alapjogi Charta 47. cikke és az EJEE 6. cikk (1) bekezdése garantálja a tisztességes eljáráshoz való jogot és ezzel összefüggésben azt az elvet, hogy senki sem lehet bíró a saját ügyében. Összeegyeztethető-e a tisztességes eljáráshoz való jog azzal az elvvel, hogy az Európai Bizottság az alapeljárás első szakaszában versenyhatóságként jár el, majd az eljárás második szakaszában előkészítette a tagállami bíróság előtti kártérítés iránti pert, miközben szintén a Bizottság ugyanezen

³⁵ Az EuB C-199/11. sz. ügyben hozott ítélete az Europese Gemeenschap és az Otis NV és társai ügyben hozott ítélet 24. pontja.

tagja felelős az egymással összekapcsolt két ügyért. A kételyek azért merültek fel a nemzeti bíróságban, mert az eljáró tagállami bíróság nem térhet el a szankció tárgyában hozott határozattól!

Amennyiben az első kérdés második felében arra a megállapításra jut az EuB, hogy összeegyeztethetlenség áll fenn, akkor hogyan érvényesítheti kártérítési igényét valamely jogellenes cselekmény (jelen ügyben a kartell létrehozása) károsultja az európai jog szerint, amely igény esetében szintén alapvető jogról van szó?

A kérdésekre adott válaszok, az EuB ítéletének levezetése, indokolása

Az alapeljárásról a 2009. előtti uniós jogot kell figyelembe venni elsődlegesen. Az ekkor hatályos EK szerződés 282. cikke értelmében az Európai Közösség valamennyi tagállamban eljárhat bíróság előtt és e célból az Európai Bizottság képviseli. A kártérítés megfizetésére ítélt cégek azonban arra hivatkoztak, hogy ez a cikk csak egy általános előírás, melytől eltérést enged az EK 274. cikke és a 279. cikke. Az utóbbi rendelkezéseket a költségvetési rendelet hajtotta végre, amelynek 59. és 60. cikke az EU egyes intézményeinek hatáskörébe utalta a saját költségvetési tételeik végrehajtását. ezenkívül az említett rendelet 103. és 104. cikkéből következik, hogy ezen intézmények – ha úgy ítélik, hogy a szóban forgó jogsértés folytán sérelmet szenvedtek – kártérítési keresetet indíthatnak tekintettel arra, hogy a közbeszerzési szerződések többségét saját nevükben és saját számlájukra kötötték.³⁶ Az EK 282. cikke jogképeséget ad az EU-nak és szabályozza a tagállami bíróságok előtti képviselést. A Közösségnek a tagállami bíróságok előtti képviselése elválik a Közösség valamely intézménye által a költségvetésének végrehajtása érdekében elfogadott intézkedések kérdésétől. Ezért arra a következtetésre jutott az EuB, hogy a „lex specialis generalibus derogat” elv a jelen ügyben irreleváns. Mindezek alapján megállapítható, hogy az Európai Bizottság az EK szerződés 282. cikke alapján jogosult volt a Közösség képviselétére a tagállami bíróság előtti eljárásban. Az alapeljárás az EUMSZ hatályba lépése előtt indult, azonban a kérdésre ugyanezt a választ kellett volna adni, ha az EUMSZ 335. cikkét kellett volna értelmeznie az EuB-nak. Mindezek alapján a nemzeti bíróság első kérdésére azt a választ kell adni, hogy az alapeljárásra jellemző körülmények esetén nem ellentétes, ha az Európai Bizottság anélkül képviseli az EU-t valamely nemzeti bíróság előtt olyan kár megtérítése iránt indított perben, amelyet az EK 81. cikke és az EUMSZ 101. cikke által tiltott

³⁶Az EuB C-199/11. sz. ügyben hozott ítélete az Europese Gemeenschap és az Otis NV és társai ügyben hozott ítélet 31. pontja.

kartell létrehozásával vagy egyéb jogellenes magatartással az EU-nak okoztak és ez a magatartás valószínűleg befolyásolt különböző uniós intézmények és szervek által kötött közbeszerzési szerződéseket. Nem szükséges, hogy az Európai Bizottság rendelkezzen ezektől az intézményektől és szervektől felhatalmazással, hogy képviselje őket az eljárásokban.

A tisztességes eljárásnak az adott tényállásban való értelmezése

A fent ismertetett eset összes körülményeiből adódóan a kérdést előterjesztő tagállam bíróságban kérdések merültek fel a tekintetben, hogy a fenti ügy összes körülményeire tekintettel egy olyan kereset benyújtása, mint amelyet az alapeljárásban benyújtottak, összességében sérti-e az EU Alapjogi Charta 47. cikkét és az EJEE 6. cikkében is deklarált tisztességes eljáráshoz való jogot? Azért utalta az EuB elé az ügyet a nemzeti bíróság, mert az 1/2003/EK rendelet 16. cikk (1) bekezdése alapján az EK 81. cikk alkalmazására irányuló eljárásról szóló Európai Bizottság által hozott határozat köti a tagállami bíróságot. Az alapügy tényállása alapján az Európai Bizottság a jogvitában résztvevő egyik fél, amely a Közösséget (ma: EU-t) is képviselte az eljárásban és az Európai Bizottság által hozott határozat köti a nemzeti bíróságot. A fentiek alapján a tagállami bíróság a káresemény bekövetkezését önállóan nem tudta vizsgálni. Az alapügyben kérdésként merülhet fel az Európai Bizottság szerepével kapcsolatban, hogy a Bizottság nem lesz-e saját fél a saját ügyében, vagyis a *nemo iudex in sua causa* elv nem sérül-e az alapeljárás tényállása tekintetében.

Az EuB ítéletének indokolása alapján versenyjogi jogsértés esetén, az EK 81. cikkre alapozva bármely személy jogosult keresetet benyújtani a kár megtérítése iránt, így ez a jog az EU-t is megilleti. E jogot azonban az alperesek részére többek között az EU Alapjogi Chartában biztosított alapvető jogok tiszteletben tartásával kell gyakorolni. Az Alapjogi Charta címzettjei – a Charta 51. cikkének (1) bekezdése alapján – az EU intézményei, szervei és szervezetei, mint az uniós jogot végrehajtó tagállamok. A hatékony bírói jogvédelem elve az uniós jog olyan általános elve, amely ma már a Charta 47. cikkében is szerepel.³⁷ Az Alapjogi Charta 47. cikkében garantált jog megegyezik az EJEE 6. cikkének (1) bekezdésében nyújtott védelemmel.³⁸ Így a hatékony bírói jogvédelem elve több elemből tevődik össze: védelemhez való jogból, a fegyveregyenlőség elvéből, a bírósághoz fordulás jogából, valamint a tanácsadás, a védelem és a képviselet igénybevételéhez való jog.

³⁷ Az EuB C-199/11. sz. ügyben hozott ítélete az Europese Gemeenschap és az Otis NV és társai ügyben hozott ítélet 46. pontja.

³⁸ Uo. Ítélet 47. pontja.

Az uniós jog értelmében az EU intézményei által kibocsátott aktusok jogszerűségének vizsgálata az uniós bíróságok kizárólagos hatáskörébe tartozik, és nem bírálja felül azt a tagállami bíróság. Azon szabály tehát, amely szerint a nemzeti bíróságok nem hozhatnak olyan határozatot, amely ellentétes az Európai Bizottságnak az EUMSZ 101. cikk alkalmazására irányuló eljárással kapcsolatban hozott határozatával, egyrészt a nemzeti bíróságok, másrészt pedig az Európai Bizottság és az uniós bíróságok közötti hatáskörmegosztás különös kifejeződése.³⁹ Az uniós bíróságnak hivatalból szükséges vizsgálnia azt, hogy az Európai Bizottság megindokolta-e a határozatát, megfelelő mértékben vette figyelembe az eset összes körülményét. További feladata a bíróságnak, hogy a hivatkozott jogszabályi rendelkezések megindokolására elvégezze az előterjesztett kérelmek jogszerűségi vizsgálatát. Az EuB érvelése alapján e jogszerűségi vizsgálat összhangban van a hatékony bírói jogvédelem elvével.

A bíróság függetlenségének kérdésében az EuB arra az álláspontra jutott, hogy az eljáró bíróság függetlensége nem kérdőjelezhető meg, mivel a bíróság függetlenségét és pártatlanságát garanciák biztosítják, továbbá valamennyi igazságszolgáltatási szerv szükségszerűen részese azon állami vagy államok feletti szervezetnek, amelyhez tartozik, anélkül, hogy e körülmény sértené a Chartában vagy az egyezményben foglalt tisztességes eljáráshoz való jogot. Az EuB úgy érvel döntésében, hogy az Európai Bizottság amennyiben megállapítja a jogsértést és annak következményeit a határozatában, az eljáró tagállami bíróság feladata marad, hogy az adott ügy összes körülményére tekintettel meghatározza a kártérítési perben az egyes személyek tekintetében a kár összegét. Így mindezekre tekintettel az EuB arra a végső döntésre jutott ítéletében, hogy az olyan körülmények között, melyek az alapeljárást jellemzik, az Európai Bizottság nem tekinthető egyszerre bírónak és félnek a saját ügyében. A fegyveregyenlőség elvének megsértése tekintetében is kételyek merültek fel az előzetes döntéshozatalra utaló bíróságban, hiszen mint az alapeljárás tényállása tekintetében megállapítható, hogy az Európai Bizottság a versenyellenes magatartás során kárt szenvedett, továbbá az EU nevében pedig a képviselőket is ellátja. Az Európai Bizottság e kérdésben előadta, hogy az alapügy elbírálása során kizárólag a nyilvános határozatában meghozott információkat használta fel, továbbá az alapügy elbírálásáért brüsszeli és luxembourgi szolgálatok járta el („Infrastruktúra és logisztika szolgálatok”), melyek nem férnek hozzá a Versenypolitikai Főigazgatóság bizalmas irataihoz, így erre való tekintettel is a Bizottság nem jutott előnyhöz az ügy elbírálása során. A fegyveregyenlőség elve a tisztességes eljárás

³⁹ Uo. Ítélet 54. pontja.

fogalmának egy összetevője, amelynek értelmében kötelező ésszerű lehetőséget biztosítani valamennyi félnek arra, hogy olyan körülmények között ismertesse álláspontját (és annak bizonyítékait is), amelyek alapján nem kerül teljesen előnytelen helyzetbe ellenfelével szemben. A fegyveregyenlőség elve értelmében az eljárásban részt vevő felek közötti egyensúly biztosítása a fő cél: az eljáró bírósághoz becsatolt okiratokat az eljárásban részt vevő bármelyik fél megismerheti és vitathatja annak tartalmát. Az EuB érvelése alapján az uniós jog elegendő garanciát tartalmaz a tekintetben, hogy biztosítsa a fegyveregyenlőség elvének tiszteletben tartását. Mindezen érvelésre tekintettel az előzetes döntéshozatalra utaló tagállami bíróság második kérdésére, mely a tisztességes eljáráshoz való jogot értelmezi, azt a választ adja az EuB, hogy az Alapjogi Charta 47. cikkével nem ellentétes, ha az Európai Bizottság az EU képviselőjében valamely nemzeti bíróság előtt kártérítési keresetet indít az EU által olyan kartell vagy magatartás következtében elszenvedett kár megtérítése iránt, amelynek az EK 81. cikkébe vagy az EUMSZ 101. cikkébe ütközését az Európai Bizottság határozata állapította meg.

**2.3. A C-279/09. sz. DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft
ügy⁴⁰**

Az értelmezni kért jogszabályhelyek

Az alapügy tényállása tekintetében a jogi személyek esetleges költségmentességére irányul, a jogi személyektől a költségmentességet megtagadó nemzeti szabályozás, melynek tekintetében felmerül a kérdés, hogy a hatékony bírói jogvédelem elve esetlegesen sérül-e. Mindezek tekintetében az előzetes döntéshozatal iránti kérelem arra irányul, hogy az EuB értelmezési gyakorlata és ítélkezése alapján a jogi személyek számára költségmentesség biztosítható-e.

Az uniós jog alapján a határon átnyúló vonatkozású jogviták esetén az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés megkönnyítése érdekében egy irányelv szabályai az alkalmazandók.⁴¹ Az irányelv (5) preambulumbekzdésében megtaláljuk az a szabályozást, hogy a határon átnyúló jogviták esetében is biztosítani szükséges a költségmentességet, az „elegendő forrással nem rendelkezők számára, amennyiben támogatás szükséges az igazságszolgáltatáshoz való

⁴⁰ Az EuB C-279/09. sz. A DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH és a Bundesrepublik Deutschland ügyben 2010. december 22-én hozott ítélete.

⁴¹ 2003. január 27-i 2003/8/EK tanácsi irányelv (HLL 26., 41. o.: magyar nyelvű különkiadás 19. fejezet, 6. kötet, 90. o.)

hozzáférés biztosításához.” Az Alapjogi Charta 47. cikke is az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés általánosan elismert jogát erősíti meg.

A (11) preambulumbekkezdés értelmében az igazságszolgáltatáshoz való hatékony hozzáférés okán a költségmentesség kiterjed a bírósági eljárást megelőző jogvita lezárására irányuló, a pert megelőző tanácsadásra, az ügynek a bíróság elé vitelében nyújtott jogsegélyre, a bírósága előtti képviselőre és az eljárási költséggel kapcsolatos könnyítésre vagy az az alóli mentességre is.

A költségmentesség tekintetében nem is az a felmerült jogkérdés, hogy mely eljárási szakaszokban (csak a bírósági vagy a bírósági eljárást megelőző tárgyalásokra is kiterjedjen-e a mentesség) biztosítják a költségmentességet, hanem annak személyi hatálya tekintetében adódott jogi probléma a felmerült ügyben is, ugyanis egy gazdasági tevékenységet folytató jogi személy tekintetében is lehetőség van-e költségmentességre az eljárás során? E kérdésben a 2003/8/EK irányelv 3. cikk (1) bekezdése alapján kell döntenie a bíróságnak, mely kimondja, hogy „Az ezen irányelv hatálya alá tartozó vitában érintett természetes személyek jogosultak a megfelelő költségmentességre annak biztosítása érdekében, hogy az igazságszolgáltatáshoz való hatékony hozzáférésüket az ezen irányelvben meghatározott feltételekkel összhangban biztosítsák.” E cikk értelmében egyértelműen költségmentességben csak a természetes személy részesülhet.

A 2003/08/EK irányelv 6. cikk (3) bekezdése annyiban enyhít a szabályozáson, hogy a tagállamok mérlegelik az ügy fontosságát a kérelmező személy számára, de az ügy természetét is figyelembe vehetik, ha a kérelmező személy hírnevének megsértése miatt kártérítést követel, de anyagi vagy pénzügyi veszteséget nem szenvedett, vagy ha a kérelem közvetlenül a kérelmező személy szakmájából vagy önálló vállalkozói tevékenységéből eredő követelést érint.

Az Európai Unió Törvényszékének eljárási szabályzat⁴² alapján is csak a természetes személy részesülhet költségmentességben, ha gazdasági helyzeténél⁴³ fogva teljes egészben vagy részben képtelen a költségek viselésére.

A nemzeti jog szerint a német polgári perrendtartás (Zivilprozessordnung; továbbiakban: ZPO) 114. §-a⁴⁴ alapján az eljárásban félről beszél, vagyis akár természetes, akár jogi személy is részesülhet költségmentességben, arra megszorítást a 114. § alapján nem találunk. A ZPO

⁴² HL 2010. C 177., 37. o., az Európai Unió Törvényszékének egységes szerkezetbe foglalt eljárási szabályzata

⁴³ A gazdasági helyzetet a jövedelem, tőke és családi állapot fényében vizsgálják.

⁴⁴ „Az a fél, aki személyes vagy pénzügyi helyzete folytán nem képes megfizetni az eljárás költségeit, vagy csak részben, illetve részletekben képes megfizetni azokat, kérelmére költségmentességben részesül, ha a kereset vagy védekezés nem eleve megalapozatlan, és nem tűnik rosszhiszeműnek.”

116. §-a a költségmentesség tekintetében már a jogi személyekre kiterjedő szabályozást fogalmaz meg. A ZPO a 116. § (2) bekezdése alapján az a jogi személy vagy perképes egyesülés, amelyet Németországban hoznak létre, és a székhelye is Németországban található, ha a költségeket sem ő, sem a jogvita tárgyában gazdaságilag érintettek nem képesek kifizetni, és a per vagy a peres eljárásban a védekezés elmaradása sértené a közérdeket.

A fentiek alapján megállapítható, hogy Németországban meghatározott esetekben lehetőség van arra, hogy a jogi személy is költségmentességben részesülhessen!

Az alapeljárás, a történeti tényállás

Az Energiehandels- und Beratungsgesellschaft GmbH (továbbiakban: DEB) Németország ellen, Németországnak az uniós jog alapján fennálló felelősségének megállapítása iránt indítandó keresete tekintetében kért költségmentességet.

A DEB azért indított pert Németország ellen, mert késedelmesen ültette át a német jogrendbe azon irányelveket,⁴⁵ melyeknek a nemzeti gázhálózathoz való megkülönböztetés-mentes hozzáférést biztosítottak volna. A meghatározott határideig nem teljesített uniós jog nemzeti jogrendbe való átültetése okán a DEB nem tudott hozzáférni a német hálózatüzemeltetők gázhálózataihoz, így a szállítókkal kötött gázszállításra irányuló szerződésekből fakadóan kb. 3, 7 milliárd euró nyereségtől esett el. A német jogszabályok alapján az eljárási költségeket, melynek összege 274 368 euró volt, a DEB-nek kellett volna előlegeznie, azonban jelen anyagi helyzetére tekintettel ezt nem tudta megfizetni a költségeket. Továbbá a német polgári eljárásról szóló törvény alapján az ügyvédi képviselőt kötelező, azonban a DEB-nek még arra sem volt anyagilag lehetősége, hogy az alapeljárásban ügyvédet bízjon meg a perbeli képviselőjével. A Landgericht Berlin elutasította a költségmentesség iránti kérelmet, mert álláspontja szerint nem teljesülnek a jogi személynek adható költségmentesség feltételei. A DEB a költségmentességet nem engedélyező bírósági döntés ellen jogorvoslással élt a Kammergericht-nél, mely szintén azt állapította meg, hogy e jogi személlyel szemben nem állnak fenn a költségmentességet engedélyező feltételek. A Kammergericht döntését azzal indokolta, hogy ezen ügyben a kereset alapján indítandó per elmaradása nem sértene közérdeket. A per elmaradása abban az esetben sértene közérdeket, amennyiben a jogi

⁴⁵ A földgáz belső piacára vonatkozó közös szabályokról szóló, 1998. június 22-i 98/30/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv (HL L 204., 1. o., magyar nyelvű különkiadás 12. fejezet, 2. kötet, 28. o.) és a földgáz belső piacára vonatkozó közös szabályokról és a 98/30/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről szóló, 2003. június 26-i 2003/55/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvnek (HL L 176., 57. o.; magyar nyelvű különkiadás 12. fejezet, 2. kötet, 230. o.)

személy a jogvita lefolytatása hiányában már nem tudja teljesíteni a közfeladatait, vagy ha az általa indítandó keresettől függ a jogi személy léte. A jogi személy léte függhet attól, hogy a per elmaradása miatt adott esetben a jogi személy által foglalkoztatottak munkaviszony megszűnik, vagy a jogi személy nagyszámú hitelezői kárt szenvednek. Jelen ügyben a jogi személy létét nem fenyegeti ilyen veszély, mert nem foglalkoztat munkavállalókat és hitelezői sincsenek. A ZPO 116. § (2) bekezdése összhangban áll a német alaptörvénnyel (Grundgesetz). A jogi személyek költségmentességével szemben támasztott követelmények szigorúbbak, mint a természetes személyekkel szembeni követelmények, mely szabályok alkotmányjogi szempontból is törvényesek. A német szövetségi alkotmánybíróság (Bundesverfassungsgericht) többször kimondta a költségmentesség e szabályozását.

A költségmentesség biztosítása végső soron a szociális állam elvéből levezethető szociális támogatás egyik formája, nélkülözhetetlen az emberi méltóság elismeréséhez, amellyel a jogi személyek nem rendelkezhetnek. A jogi személyek ugyanis a tagállam jogrendje által célszerűségi okokból megengedett jogi formát öltő mesterséges képződmények. Ez a jogi forma a társaság tagjainak biztosít gazdasági előnyöket, így különösen a társaság vagyona korlátozott polgári jogi felelősséget. Ezért a jogi személynek megfelelő mértékű vagyonnal kell rendelkeznie. Ez a feltétele a létrehozásának és a további létezésének is. Valamely jogi személy ennek megfelelően alapvetően csak akkor rendelkezik a jogrend által elismert létjogosultsággal, ha maga erejéből képes követni a céljait és teljesíteni feladatait.⁴⁶ A Kammergericht-ben kétségek merültek fel a tekintetben, hogy a DEB-nek az állam uniós jog alapján fennálló felelősségének megállapítására irányuló keresete megállapításához szükséges költségmentesség engedélyezésének megtagadása sérti-e az uniós jog elveit, különösen a tényleges érvényesülés elvét. Ugyanis, amennyiben a költségmentességet nem állapítják meg a DEB számára, akkor lehetetlenné teszi, hogy az állam uniós jog alapján fennálló felelősségének megállapítása iránt keresetet terjesszen elő. Mindezek alapján a kártérítés megítélése lehetetlenné válik a DEB számára.

Az előzetes döntésre előterjesztett kérdés

A Kammergericht a következő kérdést terjesztette az Eub elé: Aggályos-e az olyan tagállami szabályozás, mely alapján a tagállami bíróság előtti igényérvényesítéshez a költségek

⁴⁶ Az EuB C-279/09. sz. A DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH és a Bundesrepublik Deutschland ügyben hozott ítélet 24. pontja, a Bundesverfassungsgericht 1973. június 3-i végzése alapján (1 BvR 153/69.).

előlegezése szükséges, továbbá a jogi személy még abban az esetben sem részesülhet költségmentességben, amennyiben nem tudja megfizetni ezt az előleget. A tagállami bíróság előtti kártérítési per feltétele a költségek előlegezése. A tagállam az uniós jog alapján fennálló felelősségének megállapítása iránti eljárásnak a nemzeti szabályozás nem teheti gyakorlatilag lehetetlenné vagy túlzottan nehézé a felelősség elvei szerinti kártérítéshez jutást?

Az EuB érvelése, ítéletének indokolása

A tényleges érvényesülés elve alapján a tagállami bíróság lényegében arra kíván választ kapni, hogy sérti-e az uniós jogot az olyan nemzeti szabályozás, mely a perindítást (a bíróság előtti igényérvényesítést) a költségek előlegezésétől teszi függővé és költségmentességet nem biztosít a jogi személy számára, még abban az esetben sem, ha bizonyíthatóan nem tudja finanszírozni az eljárással összefüggő költségek előlegezését. A tényleges érvényesülés elvével összefüggésben az eljárási szabályoknak biztosítaniuk szükséges azoknak a jogoknak a védelmét, melyeket az uniós jog az érintetteknek biztosít. Ezek a szabályok nem tehetik lehetetlenné vagy rendkívül nehézé e jogok gyakorlását.

A jogi személy igazságszolgáltatásához fűződő jog jelen ügyben a hatékony bírói jogvédelem elvével is összefüggésben van. A hatékony jogvédelem elve, mely a tagállamok közös alkotmányos hagyományain alapul, és amelyet az EJEE 6. cikk és 13. cikke is megállapított. Figyelembe kell venni tovább az Alapjogi Chartát is, hiszen a charta alkalmazása tekintetében a tagállamok annyiban kötelesek azt alkalmazni, amennyiben uniós jogot hajtanak végre. Így az Alapjogi Charta is kimondja, hogy akinek az EU által biztosított jogait és szabadságát megsértették, annak a 47. cikkben meghatározott feltételekkel joga van a bíróság előtti hatékony jogorvoslathoz. A (2) bekezdés értelmében mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által megelőzően létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen, nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja. Ennek alapján továbbá mindenkinek biztosítani szükséges, hogy legyen lehetősége a tanácsadásra, védelemre és a képviselő igénybevételére. A 47. cikk (3) bekezdése biztosítja, hogy azoknak, akiknek nem rendelkeznek elégséges pénzeszközökkel, költségmentességet kell biztosítani, amennyiben az igazságszolgáltatás hatékony igénybevételéhez erre szükség van.

A jogi személy költségmentessége tekintetében az EJEB úgy foglalt állást korábbi döntésében, hogy költségmentességet kell biztosítani akkor, ha ezen költségmentesség hiánya

megfosztaná hatásától a hatékony jogorvoslat garanciáját.⁴⁷ Mivel a szabályozás a „mindenkire” szót használja, így nem egyértelmű, hogy ez megszorító értelmezés és csak a természetes személyek vonatkozásában helytálló, vagy kiterjesztő értelmezésben a jogi személyekre is alkalmazható szabályokról beszélünk, azonban pusztán nyelvi szempontból nem zárhatjuk ki a jogi személyeket a költségmentesség köréből. Az Alapjogi Charta hivatalos német nyelvű fordításában a mindenki kifejezésre a „Person” szót használják, azonban több olyan szakaszában (pl. 1., 2., 3., 6., 29., 34., és 35. cikkében) a „Mensch” szót használják, mely egyértelműen a természetes személyre utal, így a német nyelvi megfogalmazás tekintetében a 47. cikk alkalmazásának személyi hatálya alól nem zárhatóak ki a jogi személyek. E tekintetben továbbá fontos kiemelni, hogy az Alapjogi Charta VI. címe védi az igazságszolgáltatás megvalósulásához fűződő jogokat (melynek egy cikke a tisztességes eljárásról való jog), mely cím további olyan eljárásjogi elveket tartalmaz, amelyek alkalmazhatók természetes személyekre és jogi személyekre egyaránt. Az a tény, hogy a költségmentességhez való jog nem szerepel az Alapjogi Chartának a szolidaritásra vonatkozó IV. címében, jelzi azt, hogy e jogra nem úgy tekintenek, mint egy szociális támogatásra, mint ahogy ez a német jog alapján tűnik, amely utóbbi körülményre a német kormány hivatkozott annak alátámasztása érdekében, hogy e jog kizárólag a természetes személyeket illeti meg.⁴⁸ Továbbá a költségmentességek engedélyezésére vonatkozó rendelkezések és a hatékony jogorvoslatihoz való jog tekintetében a költségmentesség engedélyezése szükségességének értékeléséhez nem a társadalom közérdekét kell figyelembe venni, amire a német bíróság hivatkozott, hanem azon személy jogát kell alapul venni, akinek az uniós jog által biztosított jogait és szabadságait megsértették. Azonban a Törvényszék és a Közszolgálati Törvényszék eljárási szabályzata, valamint a 2003/8 irányelv sem rendelkezik a jogi személyek költségmentességéről, azonban általános következtetést ebből levonni nem lehet. A főtanácsnok is kifejti indítványában, hogy azoknak a tagállamoknak a gyakorlatában, melyek lehetővé teszik, hogy a jogi személyek a bírósági eljárásban költségmentességben részesüljenek, azon tagállamok a jogi személyeknek két csoportját különböztetik meg: nyereségszerzési célú jogi személyek és nem nyereségszerzési célú jogi személyek (vagyis a profitorientált jogi személyek és a non-profit jogi személyek kategóriája).

⁴⁷ 1979. október 9-i Airey kontra Írország ítélet, EJEB, A. sorozat 32. szám, 11. o. Az ítélet azonban abban a kérdésben nem foglalt állást, hogy a költségmentességet természetes személyek számára kell biztosítani, vagy kiterjedhet az a jogi személyekre is. Lényegében az EJEE 6. cikke megegyezik az Alapjogi Charta 47. cikkével, így a két bíróság ítélkezési gyakorlata ezek alapján összehasonlítható és hivatkozható.

⁴⁸ Az EuB C-279/09. sz. A DEB Deutche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH és a Bundesrepublik Deutschland ügyben hozott ítélet 41. pontja.

Az EJEB gyakorlata a jogi személyek költségmentessége tekintetében úgy ítélte meg egy adott ügyben a kérdést, hogy „az eltérő bánásmód egyrészt a gazdasági társaságok, másrészt a természetes személyek és a nem nyereségszerzési célú jogi személyek között objektív és ésszerű igazoláson alapul, amely a költségmentesség adójogi szabályozásának köszönhető, mert ez lehetővé teszi a perköltségek teljes összegének az adóköteles eredményekből történő levonását, illetve a veszteséges eredménynek a következő adóévre történő átvitelét”.⁴⁹ Az EJEB ítélkezési gyakorlata alapján arra a főszabályi következtetésre jutunk, hogy a költségmentesség engedélyezése a jogi személyek részére nem kizárt, ennek lehetőségét azonban az alkalmazandó szabályokra és az érintett társaság helyzetére tekintettel kell értékelni, az eset egyedi körülményeit is vizsgálva.

A kérelmező pénzügyi teljesítőképességének figyelembevétele keretében, amennyiben jogi személyről van szó, tekintettel kell lenni a társasági formára – személy- vagy tőkeegyesítő társaságról, illetve korlátozott felelősségű vagy ilyen korlátozással nem rendelkező társaságról van-e szó-, részvényeseinek pénzügyi teljesítőképességére, a társaság céljára, szervezeti felépítésének módozataira és különösen a folytatni szándékozott tevékenység és a rendelkezésére bocsátott eszközök közötti kapcsolatra.⁵⁰

Németország helyzete szintén kettős az alapeljárásban, hiszen az alapügyben bekövetkezett kár okozója azáltal, hogy nem ültette át időben a tagállami jogába az irányelvet, és Németországnak kell biztosítania a hatékony bírói jogvédelmet is.

Mindezen fenti tényállásra tekintettel az EuB arra a megállapításra jutott, hogy az Alapjogi Charta 47. cikkében meghatározott hatékony bírói jogvédelem elvét akként kell értelmezni, hogy nem kizárt annak lehetősége, hogy ezen elvre jogi személyek hivatkozzanak, és hogy ezen elv alkalmazásával összefüggésben engedélyezett költségmentesség kiterjedjen a perköltségek alóli mentesítésre és az ügyvédi képviseletre is. A tagállami bíróság feladata és kötelezettsége, hogy azt vizsgálja, hogy a költségmentesség engedélyezésének feltételei a bírósághoz fordulás jogának olyan korlátozásának minősülnek-e, amely magát e jog lényegét érinti, hogy azok jogszerű célra irányulnak-e, valamint hogy ésszerű arányossági kapcsolat áll-e fenn az alkalmazott eszközök és az elérni kívánt cél között. A tagállami bíróság a jogi személy költségmentesség iránti kérelmének elbírálása tekintetében figyelembe veheti az ügy tárgyát, a költségmentességet kérelmező pernyertességének ésszerű esélyét, az ügy tétjének e

⁴⁹ Az EJEB 2008. augusztus 26-án a VP Diffusion Sarl kontra Franciaország ügyben hozott határozata alapján az Ítélet 50. pontja.

⁵⁰Uo. Ítélet 54. pontja.

kérelmező számára képviselt fontosságát, a jogi kérdés és az alkalmazott eljárás bonyolultságát, valamint e kérelmező arra való képességét, hogy hatékonyan tudja-e érvényesíteni jogait. Az arányosság értékelésének keretében a nemzeti bíróság figyelemmel lehet az előlegezendő perköltségek nagyságára is, valamint arra, hogy e költségek esetlegesen a bírósághoz fordulás megkerülhetetlen akadályát képezik-e, vagy sem.⁵¹ A jogi személyek tekintetében a bíróság figyelemmel lehet a jogi személyek sajátos helyzetére is, így a bíróság figyelembe veheti az adott jogi személy társasági jog formáját, azt, hogy a tevékenysége profitorientált-e vagy sem, továbbá a tagjainak vagy részvényeseinek pénzügyi teljesítőképességét, továbbá azt, hogy a részvényesei biztosítani tudják-e az esetleges bírósági előtti igényérvényesítéssel összefüggésben keletkezett költségeket.

2.4. *A tisztességes eljáráshoz való jog fogalma az ítéletek tükrében*

Bár látható, hogy még nincs olyan szintű joggyakorlata az Eub-nak a tisztességes eljáráshoz való jog megsértéséből fakadó jogesetek alapján, mint az EJEB-nak, ahol leggyakrabban a nemzeti polgári- és büntető eljárások elhúzódásának megállapítása miatt mondja ki a Strasbourg-i Bíróság a tisztességes eljáráshoz való jog megsértését.

A legkorábbi ítélet 2010-ben a hatékony bírói jogvédelem elvét úgy értelmezte, hogy nem kizárt annak a lehetősége, hogy jogi személyek hivatkozzanak a tisztességes eljáráshoz való jog egyik részelemére, a hatékony bírói jogvédelem elvére. A jogi személynek adható költségmentesség kiterjedhet már a perköltségek előlegezésének mentesítésére és az ügyvédi képviselőre is. Azonban ezen feltételek együttes teljesülése: a bírósághoz fordulás jogának korlátozásának minősül-e, továbbá arányossági kapcsolat áll-e fenn az alkalmazott eszközök és az elérni kívánt cél között. Ezen mérlegelési jogkör keretében a tagállami bíróság figyelembe veheti a per tárgyát és a pernyertesség ésszerű esélyeit, az ügy tétjének a fontosságát, továbbá a kérelmező képességeit, hogy képes lesz-e hatékonyan érvényesíteni a jogait. Jogi személyek esetében e vizsgálat kiegészül a jogi személy társasági formájának vizsgálatával és azzal, hogy a társaság vagyoni viszonyai tekintetében képes-e biztosítani a bírósági eljárás költségeit.

⁵¹ Uo. Ítélet 61. pontja.

A fegyveregyenlőség elvét a tisztességes eljáráshoz való jog tükrében úgy értelmezte az EuB, hogy meghatározott tényállású ügyekben nem ellentétes az uniós jog azon szabálya, hogy az EU-t az Európai Bizottság képviseli, e képviselet lehetséges olyan esetekben is, amikor maga az alapeljárásban a Bizottság félként vesz részt.

A harmadik ügyben kimondta az EuB, hogy a 44/2001/EK rendelet 45. cikkének (1) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy a végrehajtás helye szerinti tagállami bíróság nem tagadhatja meg közrendi záradékra való hivatkozással a határozat végrehajtását, amely nem tartalmaz értékelést sem a kereset tárgyára, sem annak jogalapjára vonatkozóan, feltéve, ha úgy tűnik, hogy az eset összes körülményeit mérlegelve a határozat nyilvánvalóan és aránytalanul sérti az alperesnek a tisztességes eljáráshoz való jogát, azért mert e határozattal szemben nem tud hatékony és tényleges jogorvoslással élni.

A fentiek alapján összegzésként megállapítható, hogy az ítéletek e lényegi tartalma, jelentősége az adott ügyek sajátosságaiból rendkívül sokrétű, azonban iránymutatást ad a jogalkalmazók számára is ezen eljárási alapjog gyakorlati védelme tekintetében.

IV. Az Európai Unió csatlakozása az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez

Az uniós alapjogvédelem egy újabb állomása előtt állunk, hiszen a szándéknyilatkozaton túl, jelenleg is tartanak azok a tárgyalások, melyek az EU számára lehetővé teszik, hogy részes fél legyen az EJEE-ben. Különösen jelentős esemény előtt állunk, hiszen maga az EU is immáron elkötelezett az alapjogok védelme mellett, és a tagállamaitól is elvárja, hogy tagjai legyenek az Európa Tanács égisze alatt megalkotott EJEE-nek. A csatlakozás kezdeti gátjai, illetve a dilemmák mára már elhárultak, a csatlakozás biztosra vehető, csak annak időpontja bizonytalan.

1. A csatlakozás kezdeti gátjai, a Bíróság 2/1994-es véleménye

Az uniós alapjogvédelem tekintetében is a szakirodalomban három álláspont alakult ki: a jogtudósok egy csoportja elvetette egy alapjogvédelmi katalógus kidolgozását és az EJEB-hez való csatlakozást szorgalmazta, egy másik csoport egyetértett egy alapjogi charta kidolgozása mellett, mely tekintetében a jogi kötőerőben nem értettek egyet, hogy kötelező erejű legyen, vagy sem, míg egy harmadik csoport támogatta az alapjogok európai uniós védelmét és annak egy jogi dokumentumban való foglalását és emellett támogatta az EJEE-hez való csatlakozást is. Egy ilyen politikailag izzó környezetben 1996-ban az Európai Közösségek Bírósága állást foglalt amellett, hogy nincs jogi lehetősége az EU-nak a csatlakozásra. Ezt a 2/94. számú véleményében fejtette ki, melynek értelmében az Európai Közösségnek az alapítószerződések 1994-ben hatályos tartalma alapján nem volt hatásköre arra, hogy csatlakozhasson az EJEE-hez. A Bíróság megfogalmazásában: „Jóllehet ezek szerint az emberi jogok tiszteletben tartása a közösségi jogi aktusok jogszerűségének feltétele, mégis meg kell állapítani, hogy az egyezményhez történő csatlakozás az emberi jogok védelmére vonatkozó jelenlegi közösségi rendszer lényegi megváltoztatását kívánná meg, amennyiben a Közösségnek egy különálló nemzetközi intézményrendszerbe kellene beilleszkednie, valamint az egyezmény összes rendelkezését be kellene építeni a közösségi jogrendbe.” A Bíróság véleménye szerint egy ilyen jelentős változás a Közösség és a tagállamok számára is alapvető intézményi következményeket vonna maga után, melyek alkotmányos jelentőséggel is bírnak, és ez a Szerződés módosítását igényelné, ezek alapján a Közösségnek nincs hatásköre arra, hogy csatlakozzon az EJEE-éhez. A Bíróság azzal védte meg álláspontját, hogy az állandó

ítélkezési gyakorlata értelmében az alapvető jogok szerves részét képezik az általános jogelveknek, amelyeknek tiszteletben tartását a Bíróság garantálja, biztosítja. A Bíróság az alapjogvédelmi ítélezései tekintetében véleménye szerint a tagállamok közös alkotmányos hagyományaira, valamint az emberi jogok védelmére vonatkozó nemzetközi dokumentumokra is figyelemmel van, amelyeknek a kidolgozásában a tagállamai részt vettek, vagy amelyekhez csatlakoztak. A leginkább a Közösség hatásköri alávételének való féltelme tekintetében hozta meg ezt a véleményét a Bíróság, hiszen álláspontja szerint a Szerződés nem ruházta fel a közösségi intézményeket olyan általános hatáskörrel, hogy azok emberi jogi tárgyú normákat fogadjanak el, vagy az emberi jogok védelméről szóló nemzetközi egyezményeket kössenek. Sokáig e vélemény akasztotta meg a tárgyalásokat és szabott gátat a kiterjedtebb alapjogvédelemnek. A vélemény következtetéseként megállapítható, hogy az alapítószerződések módosítását igényelné a csatlakozás.

Nem vitatott tény, hogy az alapjogok európai védelmére az EJEB hivatott, azonban a strasbourgi székhelyű bíróság az elé kerülő ügyekben találkozott olyan tényállású esettel, mely az uniós jogot is érintette. További kérdéseket vet fel az EuB és az EJEB egymás joggyakorlatának egymásra való hatása, esetlegesen azok egységesebbé tétele. Noha mindeddig az EuB és az EJEB is törekedett egymás szempontjainak figyelembe vételére, és joggyakorlatuk – lehetőség szerinti – összehangolására, az egységes európai jogvédelem megteremtéséhez, és e körben az EJEB vezető szerepének világossá tételéhez, indokoltnak látszott, hogy – mint elkülönült jogalany – maga az EU is csatlakozzon az EJEE-hez.⁵²

2. Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 14. Kiegészítő Jegyzőkönyve

Mára már, az EJEE-ének 14. Kiegészítő Jegyzőkönyvének 2010. június 1-jén történő hatályba lépésével megnyílt a lehetőség az EU-nak az EJEE-hez való csatlakozásra. Mindemellett az EU oldaláról nézve az EJEE-hez való csatlakozás – az EUSZ-ban és annak Jegyzőkönyvében foglalt követelményekre tekintettel – szintén felveti az EJEE módosításának szükségességét, adott esetben a technikai pontosításokon túlmutató tartalmi eljárási kérdésekre is kiterjedően. Az EUSZ Jegyzőkönyve – az EJEE szövegével ellentétben – kifejezetten úgy is fogalmaz,

⁵² CSUHÁNY Péter: *Az Európai Unió csatlakozása az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez*, Jogi tanulmányok 2010. 2. kötet, Ünnepi konferencia az ELTE megalakulásának 375. évfordulója alkalmából, Budapest, 2010. 371. o.

hogy az EU csatlakozásának egy külön megállapodásban kell megtörténnie.⁵³ A csatlakozási megállapodást, mely az EJEE-t, mint nemzetközi szerződést is módosítja, ratifikálnia kell az EU-nak, valamint az EJEE valamennyi részes államának.

A Lisszaboni Szerződés hatályba lépésével a szerződés deklarálja, hogy az EU csatlakozni kíván az EJEE-hez, melyre azonban időpontot nem határozott meg, így lehetséges az, hogy a tárgyalások 2009-2010 óta jelenleg is tartanak. A csatlakozás nem fogja érinteni sem az EU, sem az EU intézményeinek hatásköreit.

3. A csatlakozás lehetséges következményei és hatásai

Az Európai Unióról szóló Szerződés (EUSZ) új 6. cikkének (2) bekezdése alapján az EU csatlakozik az EJEE-hez. Mindez azért lehetséges, mert a Lisszaboni Szerződés hatálybalépésével az EU-nak jogi személyiséget biztosít. Különösen azért bír fontossággal e rendelkezés, mert az emberi jogok védelmét a leghatékonyabban az EJEB látja el. Ennek a csatlakozásnak a lehetséges következményei Szalayné Sándor Erzsébet szerint három kategóriába sorolhatóak. Az első csoport az anyagi jogi hatások tekintetében vár változást: az uniós alapjogok és az EJEE koherenciáját meg kell teremteni, melynek az Alapjogi Charta és az EuB már kialakított alapjogvédelmi gyakorlata is segítségre lesz. A második blokkba tartoznak az intézményi jellegű hatások: hogyan fog alakulni az EJEE által létrehozott szervek összetétele, különösen érdekes lesz odafigyelnünk az EJEB-ának uniós tagjának a megválasztására. A harmadik csoportba pedig az eljárásjogi természetű hatások tartoznak.

Mindazonáltal a csatlakozás legfontosabb következménye az lesz, hogy az EU, mint nemzetközi jogalany félként szerepelhet az EJEB előtti eljárásokban. A csatlakozás legnagyobb jelentősége az, hogy egy joghézagot látszik kitölteni, miszerint általa közvetlenül az EU intézményeinek cselekedetei – beleértve az EuB ítélezését – lesznek perelhetőek az EJEB előtt.⁵⁴ Ezen kívül pedig a két bíróság eljárása kiegészítheti egymást, így ezáltal az emberi jogok védettebbé válhatnak az EU-ban, mely a polgároknak kedvez. Különösen fontos ez a tekintetben, hogy azokban az esetekben, amikor a jegyzőkönyvekben rögzített fenntartás lehetőségével élt(ek) a tagállamok, és nem kerülhet sor az Alapjogi Charta alkalmazása, akkor

⁵³ Uo., 374. o.

⁵⁴ HORVÁTH Gabriella: *Az emberi jogok védelme az Európai Unióban Lisszabon után*, XII. Rodosz Konferencia, Kolozsvár, 2011. http://www.rodosz.ro/files/Horvath_Gabriella.pdf

az EJEE háttérként szolgálhat az adott alapjogot sértő ügyben. Pozitív változás lehet továbbá, hogy azokon a területeken, amelyekre jelenleg nem terjed ki az EuB hatásköre, ott kifejtetheti hatását az EJEE. A legnagyobb ellenérv a kétségtelenül megtalálható átfedések ellenére, hogy alapvetően más az eljárás módja, és a hatásköre a két jogintézménynek, sőt az Alapjogi Charta nagyjából 50 %-ban eltér az EJEE szövegétől.⁵⁵

2007-ben az Európa Tanács és az EU aláírta a szándéknyilatkozatot, melyben együttesen megfogalmazták az emberi jogok védelmére, valamint a demokrácia és a jogállamiság fenntartására irányuló akaratukat. A két aláíró igyekszik egymás tevékenységét megerősítő intézkedéseket fogatosítani. Ennek érdekében is készült el a Lisszaboni Szerződés, továbbá az Európa Tanács is módosította eljárási szabályzatát annak érdekében, hogy az EU mint jogi személy csatlakozhasson az egyezményhez.

Az EJEE-hez való csatlakozás látszólag a tárgyalási szak elhúzódása miatt megtorpanni látszik, azonban már az EU és az EJEB is módosította a joganyagát annak érdekében, hogy minden akadály elhárulhasson a csatlakozási folyamat tekintetében, azonban, hogy ténylegesen, a kezdeti 2010-es határidőt tekintve, mikor fejeződnek be érdemben a csatlakozási folyamat előkészítése és végrehajtása érdekében a tárgyalások, vagyis a csatlakozás végleges időpontja e tekintetben még bizonytalan.

4.A Strasbourgi és a Luxembourgi Bíróság alapjogvédelmi tevékenysége⁵⁶

Az Alapjogi Chartával szembeni egyik ellenérv az volt a szakirodalomban, hogy az alapjogok értelmezése a Strasbourgi és a Luxembourgi bíróságok eltérő értelmezésének veszélyét hordozza magában, azonban Weller Mónika véleménye szerint is e veszélytől nem kell tartani, hiszen ez a kettősség az Alapjogi Charta megalkotása előtt is jelen volt a két bíróság gyakorlatában és nem okozott problémát. A bírósági esetjogot az alapjogvédelmi dokumentum kidolgozásakor is figyelembe vette a konvent. Az EJEE-ben és az Alapjogi Chartában egyaránt – bár helyenként kisebb-nagyobb mértékben eltérő szövegezéssel –

⁵⁵ Uo.

⁵⁶ A kérdésnek jelentős hazai és külföldi szakirodalma van: GÁRDOS-OROSZ Fruzsina: *Az Európai Unió alapjogvédelmi rendszere és az Emberi Jogok Európai Bírósága – A kettős európai alapjogvédelem és a magyar alkotmányjog*, Jog, állam, politika, 2011/4. 74-95.; SZALAYNÉ SÁNDOR Erzsébet: *Interferencia az Európai Bíróság és az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatában*, Acta humana: emberi jogi közlemények 2005/2. 13-29.; Joseph R. WETZEL: *Improving fundamental rights protection in The European Union: Resolving the conflict and confusion between the Luxembourg and Strasbourg Courts*, 71 Fordham L. Rev. 2002-2003. 2823-2862.

megfogalmazott jogok eltérő értelmezésével kapcsolatos aggályok eloszlatása érdekében az Alapjogi Charta általános rendelkezései közé beiktattak egy rendelkezést arra vonatkozóan, hogy az EJEE-ben biztosított jogokat az Alapjogi Charta alkalmazásában is az EJEE-nek megfelelően kell alkalmazni.⁵⁷

Az alapjogok védelme Európában ma már háromszintűnek mondható,⁵⁸ egyrészt a tagállami alkotmányok garantálják az alapjogok védelemét, továbbá az EuB⁵⁹ és az EJEB is ellátja az alapjogvédelmi funkcióit. A két bíróság hatásköre nem minden esetben különíthető el élesen, az EuB az uniós jog részének tekinti az EJEE-ét és az EJEB joggyakorlatát, azonban az EJEB alig-alig hivatkozik ítéleteiben az EuB joggyakorlatára. Az alapjogok mibenléte és köre a tagállamok alkotmányaiban és nemzetközi szerződésekben keresendő, különös tekintettel az EJEE-re.⁶⁰ Az EuB azonban nincs alávetve az EJEB joghatóságának. Az EU csatlakozása az EJEE-hez ismét egy új fordulatot hozhat az európai alapjogvédelemben.⁶¹ Vagyis, azoknak a cikkeknél a tartalma alapján, amelyekben az Alapjogi Charta kiterjedtebb védelmet biztosít, mint az ugyanazon cikk tartalma szerinti EJEE cikke, ott a kiterjedtebb védelmet kell nyújtani.

Az Alapjogi Charta 52. cikk (3) bekezdésének célja az Alapjogi Charta és az EJEE közötti szükséges összhang biztosítása, annak a szabálynak a bevezetése által, hogy ameddig az Alapjogi Kartában foglalt jogok megfelelnek az EJEE által biztosított jogoknak, addig azok tartalma és terjedelme – az engedélyezett korlátozásokat beleértve – azonos az EJEE által meghatározottakkal.⁶² Az Alapjogi Charta által védett jogok köre és terjedelme lehet magasabb szintű, mint az EJEE-ben szabályozott jogoké. Az az elvárt követelmény, hogy ha az Alapjogi Charta rendelkezései átfedést mutatnak az EJEE garanciáival, az Alapjogi Charta ne maradjon el az EJEE által nyújtott védelem mögött. Ezzel összefüggésben természetesen figyelemmel kell lenni arra, hogy az EJEB ítéletei jellegüknél fogva minden esetben egyedi

⁵⁷ WELLER Mónika: *Az Európai Unió Alapjogi Kartája*, Acta Humana, emberi jogi közlemények, 2001. No. 43. 37. o.

⁵⁸ Lásd: SZALAYNÉ SÁNDOR Erzsébet: *Az alapjogok három jogrendszer metszéspontjában*, Állam- és Jogtudomány, 2009/3. sz. 365-398. o.

⁵⁹ Az EuB több mint 40 éve az általános jogelveken keresztül az uniós jog részének tekinti az alapjogok védelmét, mely jogvédelmet a bíróság ítéletről-ítéletre csiszolta.

⁶⁰ SZALAYNÉ SÁNDOR Erzsébet: *Az Európai Közösségek csatlakozásának kérdése az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez – néhány gondolat a közösségi jog és az alapjogok viszonyáról az Európai Közösségek Bíróságának 2/94-es véleménye kapcsán*, Acta Humana, emberi jogi közlemények, 1998. No./32. 23. o.

⁶¹ A Lisszaboni Szerződéssel módosított EUSZ 47. cikke jogi személyiséggel ruházza fel az EU-t, így részese lehet nemzetközi egyezményeknek. Jelenleg is tartanak azok a tárgyalások, melyek a csatlakozás jogi kereteit és lehetőségeit vizsgálják. A csatlakozás több évtizedes vitát fog megoldani, mely azért is mérföldkőnek tekintendő, hogy a két bíróság eltérő alapjog-értelmezésének megoldásához vezethet. Lásd CSUHÁNY Péter „Az Európai Unió csatlakozása az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez” *Jogi tanulmányok*, 2010/2. kötet 371-387.

⁶² *Magyarázatok az Alapjogi Chartához*

bírósági határozatokat képeznek, nem pedig magukat az EJEE előírásait, és így téves lenne az Alapjogi Charta alkalmazása körében az EJEB ítélkezési gyakorlatát korlátlan érvényű értelmezési forrásnak tekinteni. E megállapítás természetesen nem csökkentheti annak jelentőségét, hogy az EJEB ítélkezési gyakorlata az Alapjogi Charta értelmezése során különös jelentőséggel és rendkívüli súllyal bír, és így annak az Alapjogi Charta értelmezése során történő figyelembevétele nélkülözhetetlen.⁶³

Az EJEB 2005-ben a Bosphorus-ügyben az a megdönthető vélelmet állította fel, hogy az uniós alapjogvédelem az EJEE által garantált védelemmel egyenértékű. Az EJEB ítélkezési gyakorlata alapján 2008-ban a Görögországba való kiadatás még elfogadható volt, ahogy az EJEB is kimondta döntésében. Az EJEB 2008-ban K.R.S. kontra Egyesült Királyság ügyben⁶⁴ hozott ítéletében az Egyesült Királyság kiadta K.R.S. iráni állampolgárt Görögországnak, a felelős tagállamnak. K.R.S. a döntés ellen alapjogainak sérelme miatt az EJEB-hez fordult. Az EJEB 2008. december 2-án hozott határozata alapján az Egyesült Királyság nem szegte meg kötelezettségét, így az iráni állampolgár kiadása Görögországnak jogszerűen történt. Az EJEB a 2008-ban hozott határozatát felülírva, egy 2011-es ítéletében⁶⁵ már azt mondta ki, hogy Belgium megsértette az EJEE 3. cikkét, mert jogellenesen adta ki a menedékkérőt Görögországnak. Azért volt jogellenese az átadás, mert a kérelmező a görög menekültügyi eljárás hiányosságainak van kitéve, két okból is: egyrészt nem biztos, hogy valóban megvizsgálják a görög hatóságok a menedékjog iránti kérelmet, továbbá a kérelmező fogva tartási és létfeltételeinek következtében Görögországban megsértették a menekült alapvető jogait, mert a fogva tartási körülmények megalázó bánásmódot eredményeztek.

⁶³ Az EuB C-411/10. sz. N. S. kontra Secretary of State for the Home Department és a C-493/10. sz. M. E. és társai kontra Refugee Applications Commissioner és Minister for Justice, Equality and Law Reform egyesített ügyben TRSTENJAK főtanácsnok indítványa 146. pont.

⁶⁴ Az EJEB K. R. S. kontra Egyesült Királyság ügyben 2008. december 2-án hozott ítélet [a *Recueil des arrêts et décisions-ban* még nem tették közzé].

⁶⁵ Az EJEB M. S. S. kontra Belgium és Görögország ügyben 2011. január 21-án hozott ítélet [a *Recueil des arrêts et décisions-ban* még nem tették közzé] 358., 360. és 367. pontjai).

Következtetések, összegzés

Az Európai Parlament 2010. december 15-én kelt állásfoglalása az alapvető jogok helyzetéről az Európai Unióban hangsúlyozza, hogy az emberi jogok és alapvető szabadságok hatékony védelme és előmozdítása a demokrácia és a jogállamiság alapja az EU-ban, valamint a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló európai térség megszilárdításának elengedhetetlen feltétele. Kiemeli továbbá az állásfoglalás, hogy mindezen célok megvalósítása érdekében nemzetközi, európai, nemzeti, regionális és helyi szinteken történő fellépésre is szükség van. Az állásfoglalás alapján az Európai Parlament üdvözli a többszintűségeen alapuló jogok védelmét, melynek érvényesítése számos mechanizmus révén történik, beleértve a jogilag kötelező erejű Chartát; az EJEE által garantált jogokat, melyek elismerése az EU-nak az egyezményhez való csatlakozási kötelezettségéből fakad, a tagállamok alkotmányos hagyományain alapuló jogokat és e jogok az EJEB és az EuB ítélkezési gyakorlatának értelmezését.

A 20. század utolsó évtizedeiben kialakult intenzív nemzetközi együttműködés egyik következménye számos tagállami hatáskör nemzetközi szervezetre telepítése. Az alapjogvédelem Európában már nem tisztán nemzeti feladat: belső kontrollja hagyományosan és elsődlegesen a nemzeti alkotmánybíróságok és a legfelsőbb bíróságok feladata, külső kontrollja – újszerűen és szubszidiárius jelleggel – az EJEB-nek és az EuB-nak a feladata.⁶⁶ Szalayné Sándor Erzsébet megfogalmazásában a többretegű alapjogvédelem működésének vezérelve a jogorvoslati szervek közötti kölcsönös tisztelet és a jogértelmezési harmóniára való törekvés.

Az 1990-es évektől figyelhető meg az a tendencia, hogy az EJEB és az EuB ítélkezési gyakorlata, ennek egyensúlyra való törekvése előtérbe kerül. Azonban az EU-val szembeni kereseteket az EJEB főszabálya alapján *ratione personae* nem tekintették elfogadhatónak. Egy-egy integráció megszületésével, létrejöttével a gazdasági, politikai és társadalmi változások okán jelentős átalakulások történhetnek. Nem volt ez másként az EU-val sem, hiszen a megalakulásának kezdeti céljaitól mára már elég nagy távot tett meg, eljutott egy olyan szintre, melyben a tagállamok az EU közötti viszonyt a szuverenitás, a tagállami

⁶⁶ SZALAYNÉ Sándor Erzsébet: *Luxembourg-Strasbourg korridor – a koherens európai alapjogvédelem új rendje*, 56. o.

hatáskör, az uniós jog végrehajtásának problémái, kihívásai jellemeznék. A folyamat még jelenleg is tart, és a csatlakozással az alapjogvédelem egy szintje fog megnyílni a polgárok számára, mely remélhetően sikeresen előmozdítja az alapjogvédelmet, amit immáron nem háromszintű alapjogvédelemként fognak említeni, az egységesítése megtörténik, és új forrásból lesz biztosítva a jogok védelme, mely a tagállami és a harmadik országok állampolgárai számára is kedvező lesz.

Irodalomjegyzék

I. Monográfiák, kommentárok

CHRONOWKSI Nóra: „*Integrálódó*” alkotmányjog, Dialóg Campus, Budapest - Pécs, 2005.

GRÁD András – WELLER Mónika: *A Strasbourgi emberi jogi bírászkodás kézikönyve*, HVG-ORAC, 4., bővített kiadás, Budapest, 2011.

OSZTOVITS András (szerk.): *Az Európai Unióról és az Európai Unió Működéséről szóló Szerződések Magyarázata I.*, Complex Kiadó, Budapest, 2011.

WEBER Albrecht: *Charta der Grundrechte der Europäische Union*, 2002.

II. Tanulmányok

BAKOS Kitti: *A tisztességes eljáráshoz való jog a jogágak határán*, De iurisprudentia et iure publico, V. évfolyam, 2011/2. szám, Elérhető: www.dieip.hu/2011_2_01.pdf

BAKOS Kitti: *A tisztességes eljáráshoz való jog: új jogalkotói irányok*, Elérhető: <http://jesz.ajk.elte.hu/bakosk42.html>.

CHRONOWKSI Nóra: *Az alapjogvédelem globális, európai és hazai trendjei*, Iustum Aequum Salutare, Nr. 2011/26.

CSUHÁNY Péter: *Az Európai Unió csatlakozása az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez*, Jogi tanulmányok 2010. II. kötet, In: Nagy Marianna (szerk.): Ünnepi konferencia az ELTE megalakulásának 375. évfordulója alkalmából, Budapest, 2010.

DEÁK Beáta: *Az Alapjogi Charta alkalmazása*, Jog és Állam, KRE ÁJK, 2013.

DEÁK Beáta: *Az Európai Bíróság ítélete az Alapjogi Karta alkalmazásáról*, Jogesetek Magyarázata, 2013/1-2. szám (megjelenés alatt)

HARMATHY Attila: *Az Európai Unió Alapjogi Chartája és a nemzeti jogalkalmazás*, I. évfolyam, Állam- és Jogtudomány, 2009.

HOLLÓ András: *Európa az alkotmányról – egy alkotmány Európáról*, In: Imre Miklós (szerk.): *Közjogi tanulmányok Lőrincz Lajos 70. születésnapja tiszteletére*, Budapest, 2006. 142-146. o.

- HORVÁTH Gabriella: *Az emberi jogok védelme az Európai Unióban Lisszabon után*, XII. Rodosz Konferencia, Kolozsvár, 2011.
Elérhető: http://www.rodosz.ro/files/Horvath_Gabriella.pdf
- HORVÁTH Zoltán – ÓDOR Bálint: *Az Európai Unió szerződéses reformja, Az Unió Lisszabon után*, HVG-Orac, Budapest, 2010.
- GÁRDOS-OROSZ Fruzsina: *Az Európai Unió alapjogvédelmi rendszere és az Emberi Jogok Európai Bírósága – A kettős európai alapjogvédelem és a magyar alkotmányjog*, Jog, állam, politika, 2011. (3. évf.) 4. szám
- GOMBOS Katalin: *Az alapjogok helyzetének változása az Európai Bíróság joggyakorlata tükrében*, Jogtudományi Közlöny, 2010/2. szám
- GYENEY Laura: *Alapvető emberi jogok az EU mérlegén – Az emberi jogok EU-s védelmének legújabb fejleményei*, In: Ünnepi Tanulmányok Bánrévy Gábor 75. születésnapjára, Raffai Katalin (szerk.) Print Trade Kft., Budapest, 2004.
- GYENEY Laura: *Újabb kihívások az uniós emberi jogi bíráskodás területén*, Iustum Aequum Salutare II. 2006/3-4. szám
- KOVÁCS Péter: *A közösségi jogrendszer és az alapjogvédelem*, Acta Humana 2001. No. 44-45.
- Egbert MYJER: *Csatlakozhat-e az Európai Unió az Emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló Európa Tanács-i Egyezményhez?* Magyar Jog, 2007/3. szám
- ORGOVÁN Eszter: *Vélemények az EU Alapvető Jogok Chartájáról*, Acta Humana, emberi jogi közlemények, 2001. No. 44-45. szám
- RAISZ Anikó: *Kölcsönhatásban az európai emberi jogvédelem legfőbb nemzetközi letéteményesi – avagy milyen hatással van az Európai Bíróság az Emberi Jogok Európai Bíróságára?*
Elérhető: http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/3_2006/kolcsonhatasban_az_europai_emberi_jogvedelem_nemzetkozi_letetemenyesei/
- Rudolf STREINZ – Christoph OHLER – Christoph HERRMANN: *Der Vertrag von Lissabon zur Reform der EU*, Einführung mit Synopse 2. Auflage, Verlag C. H. Beck, München, 2008.
- Erzsébet SZALAYNÉ SÁNDOR: *Konvergenz der Grundrechte und Grundfreiheiten in der Europäischen Union*, Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs, 2005.
- SZALAYNÉ SÁNDOR Erzsébet: *Az alapjogok három jogrendszer metszéspontján*, Állam- és Jogtudomány, 2009. I. évf.
- SZALAYNÉ SÁNDOR Erzsébet: *Az Európai Közösség csatlakozásának kérdése az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez – néhány gondolat a közösségi jog és az alapjogok viszonyáról az*

- Európai Közösségek Bíróságának 2/94-es véleménye alapján*, Acta Humana, emberi jogi közlemények, 1998. No. 32.
- SZALAYNÉ SÁNDOR Erzsébet: *Gondolatok az Európai Unió alapjogi rendszerének metamorfózisáról*, Európai Jog, 2003/2. szám
- SZALAYNÉ SÁNDOR Erzsébet: *Uniós jog Strasbourgban – a koherens alapjogvédelem új rendje Európában*, Elérhető: <http://jog.sapientia.ro/data/tudomanyos/Periodikak/scientia-iuris/2011-3/hu6-Szalayne.pdf>
- SZALAYNÉ SÁNDOR Erzsébet: *Luxembourg-Strasbourg korridor – a koherens európai alapjogvédelem új rendje*, In: Bencsik András-Fülöp Péter (szerk.), *Jogász Doktoranduszok I. Pécsi Találkozója*. Pécs, 2011. Elérhető: <http://www.law.pte.hu/files/tiny-mce/File/Hirek/20111017/tanulmanykotet.pdf>
- Takis TRIDIMAS: *The ECJ and the Draft Constitution: A Supreme Court for the Union?* Federal Trust Constitutional Online Paper 05/04. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=490603
- Rufat R. BABAYEV: *EU Charter of Fundamental Rights: What is the legal impact of being chartered?* Romanian Journal of European Affairs, Vol. 6. No. 4. 2006.
- Jacqueline Dutheil de la ROCHERE: *Challenges for the protection of fundamental rights in The EU at the time of the entry into force of The Lisbon Treaty*, Fordham International Law Journal, 2009-2010.
- WELLER Mónika: *Az alapjogok védelmének kialakulása és fejlődése az Európai Közösségekben*, Állam- és Jogtudomány, XXXVI. évfolyam, 1994.
- WELLER Mónika: *Az Európai Unió Alapjogi Kartája*, Acta Humana, emberi jogi közlemények, 2001. No. 43.
- WELLER Mónika: *Az Alapjogi Charta és a polgárok Európája*, Fundamentum, 2000/4. szám
- Joseph R. WETZEL: *Improving fundamental rights protection in The European Union: Resolving the conflict and confusion between the Luxembourg and Strasbourg Courts*, 71 Fordham L. Rev. 2002-2003.

III. Európai Uniós források

Az Európai Unió Alapjogi Chartája (HL 2007/C 303/01; 2007.12.14)

Európai Unió Működéséről szóló Szerződés egységes szerkezetbe foglalata változata (HU. 2010.3.30.)

Az Európai Unió Alapjogi Chartájának Lengyelországra és az Egyesült Királyságra történő alkalmazásáról szóló 30. jegyzőkönyv (HL 2010. C 83., 313. o.)

Magyarázatok az Alapjogi Chartához (2007/C 303/02)

2010. évi jelentés az Európai Unió Alapjogi Chartájának alkalmazásáról, SEC(2011) 396 végleges

2011. évi jelentés az Európai Unió Alapjogi Chartájának alkalmazásáról, SWD(2012) 85 final

Az Alkotmányügyi Bizottság jelentéstervezete az Európai Unió Alapjogi Chartájának Csehországra történő alkalmazásáról szóló jegyzőkönyvtervezetről (00091/2001 – C7 – 0385/2011 – 2011/0817(NLE))

Az Európai Parlament (2010/C 46 E/08) állásfoglalása az alapvető jogok helyzetéről az Európai Unióban (2004-2008)

IV. Felhasznált jogesetek

A *11/70. sz. Internationale Handelsgesellschaft GmbH kontra Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel* ügyben 1970. december 17-én hozott ítélet (EBHT 1970 01125)

A *C-6/64. sz. Costa kontra E.N.E.L.* ügyben 1964. július 15-én hozott ítélet (EBHT 1964 01141)

A *C-619/10. sz., Trade Agency Ltd kontra Seramico Investments Ltd.* ügyben 2012. szeptember 6-án hozott ítélet (az EBHT-ben még nem tették közzé)

A *C-491/10. PPU. sz., Joseba Andoni Aguirre Zarraga kontra Simone Pelz* ügyben 2010. december 22-én hozott ítélet (EBHT 2010 I-14247)

A *C-416/10. sz., Jozef Križan és társai kontra Slovenská inšpekcia životného prostredia* ügyben 2013. január 15-én hozott ítélet (az EBHT-ban még nem tették közzé)

A *C-411/10. és C-493/10. sz., N. S. (C-411/10) kontra Secretary of State for the Home Department et M. E. és társai (C-493/10) kontra Refugee Applications Commissioner és Minister for Justice, Equality and Law Reform* egyesített ügyekben 2011. december 21-én hozott ítélet (az EBHT-ban még nem tették közzé)

A *C-297/10. és C-298/10. sz., Sabine Hennigs (C-297/10) kontra Eisenbahn-Bundesamt és Land Berlin (C-298/10) kontra Alexander Mai* egyesített ügyekben, 2011. szeptember 8-án hozott ítélet (az EBHT-ban még nem tették közzé)

- A *C-279/09. sz.*, DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH kontra Bundesrepublik Deutschland ügyben 2010. december 22-én hozott ítélet (EBHT 2010 I-13849)
- A *C-229/11. és C-230/11. sz.*, Alexander Heimann (C-229/11) és Konstantin Toltschin (C-230/11) kontra Kaiser GmbH egyesített ügyekben 2012. november 8-án hozott ítélet (az EBHT-ban még nem tették közzé)
- A *C-199/11. sz.*, Europese Gemeenschap kontra Otis NV és társai ügyben 2012. november 6-án hozott ítélet (az EBHT-ban még nem tették közzé)
- A *C-156/12. sz.*, GREP GmbH kontra Freitstaat Bayern ügyben 2012. június 13-án hozott végzés (az EBHT-ban még nem tették közzé)
- A *C-71/11. és C-99/11. sz.*, Bundesrepublik Deutschland kontra Y (C-71/11) és Z (C-99/11). egyesített ügyekben 2012. szeptember 5-én hozott ítélet (az EBHT-ban még nem tették közzé)
- A *C-356/11. és C-357/11. sz.*, O. és S. kontra Maahanmuuttovirasto (C-356/11) és Maahanmuuttovirasto kontra L. (C-357/11) egyesített ügyekben 2012. december 6-án hozott ítélet (az EBHT-ban még nem tették közzé)
- A *C-617/10. sz.* Åklagaren kontra Hans Åkerberg Fransson ügyben 2013. február 26-án hozott ítélet (EBHT-ben még nem tették közzé)